

II RIIGIKOGU

10. istungjärk. Protokoll nr. 337 (35)

1926. a.

II Riigikogu koosolek 18. märtsil 1926. a.
kell 5 p. l.

Kokku on tulnud 89 Riigikogu liiget.

Valitsuse loosis: Riigivanem **J. Teemant**, teedeminister **O. Amberg**, rahaminister **L. Sepp**, siseminister **K. Einbund**, sõjaminister **J. Soots**, haridusminister **J. Lattik**, kohtuminister **T. Kalbus**.

Päevakord:

1. Eesti vabariigi kulude ja tulude eelarve 1926./27. aastaks — II lugemisel.

Koosolekut juhatab abiesimees **M. Juhkam**.

Sekretäri kohal sekretäär **J. Holberg**, pärast abisekretäär **J. Piiskar**.

Koosolek algab kell 5.10 min.

1. Päevakorra Juhataja **M. Juhkam**: Avan Riigikogu koosoleku. Päevakorra kohta sõna ei soovita. Loen päevakorra muutmata kujul vastuvõetuks.

Isiklikus asjas on sõna rkl. Teetsov'il.

2. Sõnavõtmised isiklikus asjas ja faktiliseks märkuseks. **J. Teetsov** (põl): Lugupeetud rahvasaadikud! Minu isiklikus asjas sõnavõtmise puhul 12. märtsil s. a. siit Riigikogu kõnetoolilt ajaleht „Meie Maas“, rkl. A. Kärner'i poolt avaldatud kirjatüki kohta, milles minu vastu Riigikogu eelarve V alamkomisjonis ettekantud mõtted ebaõigelt esile olid toodud, arvas selle kirjutuse autor rkl. Kärner tarvilikuks 17. märtsil s. a. Riigikogu kõnetoolilt tõendada, nagu oleks tema kirjutusel siiski tõepõhi all, kuid sealjuures pidi isegi tunnistama, et mina „eelarve V alamkomisjonis kõnelesin küll sellest, et riiklikku maaparanduse krediiti tuleks suurendada, mille tõttu ka Saaremaal magistraal-kaanalite kaevamise tööd edeneksid“. Kuid sealsamas ütleb ta jällegi, et mina riiklikkudeks maaparandustöödeks määratud 20-miljonilist summat 15 miljoni marga võrra suu-

rendamise vastu kõige rohkem olla vaielnud. Pean tähendama, et sarnast väidet, mida rkl. Kärner nähtavasti isegi ei usu, ja ka kuidagi tõendada ei saa, enam ei tarvitse siin öiendama ega ümber lükkama hakata.

Isiklikus asjas sõna võttes tahtsin ainult seda tähendada, et tõele ei vasta ka see rkl. Kärner'i sellekordne seletus, nagu oleksin mina koosoleku juhatajana 20. II s. a. kodukorra vastaselt hääletamisele pannud, eelmisel koosolekul suurema kvoorumiga vastuvõetud otsuse — riiklikkudeks maaparandustöödeks määratud 20-miljonilist summat suurendada 15 miljoni marga võrra — ümber muuta. Midagi sellesarnast olnud ei ole. Tähendatud koosolekul panin mina hääletamisele täiesti kodukorrale vastavalt komisjoni aruandja Laarman'i ettepaneku — operatsiooni fondi arvel riikliku maaparanduse laenusumma vastu võtta, nagu Vabariigi Valitsuse poolt see esitatud 50 miljoni marga suuruses.

Mis puutub sellele, nagu oleksin mina teataval korral haavavate sõnadega rkl. Kärner'i isiku kallale tunginud, siis soovitaksin ma, et härra Kärner minu kõne stenogrammi uuesti läbi loeks. Sel korral võiks ta leida, et mina seal isikut puudutada ei tahtnud, vaid ainult teguviisi iseloomustamist.

Juhataja **M. Juhkam**: Faktiliseks märkuseks on sõna rkl. Gustavson'il.

O. Gustavson (stp): Tõsiasjade jaluleseadmiseks pean tarvilikuks faktilise märkusena konstateerida järgmist. Kõigepealt ei vasta tõele härra Teetsov'i väide, nagu ei oleks tema ettepanekule — riiklikku maaparanduse krediiti suurendada 15 miljoni marga võrra — vastu vaielnud. Härra Teetsov vaidles selle ettepaneku vastu.

Teiseks ei talitanud härra Teetsov päris õieti kodukorra järgi, kui ta pani komisjoni järgmisel koosolekul hääletamisele ettepaneku, mis juba eelmisel koosolekul ära otsustatud. Härra Teetsov'ile, kui juhatajale tänu võlgu võis sündida see, et järgmisel koosolekul II lugemisel ümber otsustati küsimus, mis eelmisel koosolekul II lugemisel juba otsustatud. Kodukord aga sarnast hääletamise korda ette ei näe.

Juhataja **M. Juhkam**: Faktiliseks märkuseks on sõna rkl. Teetsov'il.

J. Teetsov (põl): Faktilise märkusena tahtsin niipalju tähendada, et kui see summa komisjonis arutamisel oli, ei vaieldud mina selle vastu, vaid esitasin isegi omalpoolt soovivalduse riikliku maaparanduse laenu summat 20 miljoni marga võrra suurendada.

3. Eesti vabariigi kulude ja tulude eelarve 1926./27. aastaks — II lugemisel.

Juhataja **M. Juhkam**: Faktiliseks märkuseks on sõna rkl. Tõnisson'il. Rkl. Tõnisson ei ole kohal.

M. Martna (stp): Väga austatud Riigikogu

liikmed! Käesolev eelarve omab meie lühikeses riiklikus ajaloos teataval määral iseraliku tähtsuse ja nimelt selles mõttes, et II Riigikogu selle eelarve vastuvõtmisega iseenese olemise, nii öelda, jäädvustab, oma olemisele pitseri peale paneb ja sellest riigitarkusest jäljed ajaloosse jätab, millega tema ka selle eelarve vastuvõtmise juures on tegutsenud, sest II Riigikogu päevad on ju loetud, nagu teame, ja meie kuulame juba III Riigikogu sünnitusvalusid.

Mis selle tarkuse suurusesse puutub, millega seadusi antakse ja riikisid valitsetakse, siis meie teame ju, mis üks endiseaja Rootsi riigimees Oxenstierna olla öelnud: „Oh mu poeg, kui sina ainult teaksid, kui vähese tarkusega riikisid valitsetakse!“, ja meie maal maksab see rootsiaegne tarkusemõõt niihästi selle maja õhtupooleks kui ka tema hommikupooleks osas. Kui meie hällilaps, nimetame teda nõnda, eelarve suures, poolparlamendi komisjonis vähe teistsuguse soengu on saanud, kui temal härra rahaministri poolt tulles oli, siis kandsid parlamendi parempoolsed vaderid juba selle eest hoolt, et härra Leo Sepp'a soengu iselaad ainult mitte vähematki ei kaotaks, vaid et see soeng veel rohkem härra rahaministriile sarnaneks. Nimelt sarnaneb ta pärast eelarve-komisjonist siia tagasitulekut sellepolest mitte ainult meie praegusele härra rahaministriile, vaid meie kõikidele rahaministritele selles mõttes, et eelarve-komisjon eelarvet kaudsete maksude ja aktsiiside tõstmisega suurendas. See on kõigi meie rahaministrite majanduspoliitika soeng olnud, ja see on ka meie praeguse härra rahaministri soeng. Kolmanda Riigikogu — see on, ma ei kahtle selles, et see nõnda saab olema — poliitika suurmeister, härra Tonkman-Vaikna — mitte vaikne, Jumala pärast mitte vaikne! — kandis selle eest hoolt, et hällilapse juuksed à la Sepp sassi ei läheks. Ja tema sõbrad ning truud naabrid olid selle juures kõigest väest abiks, et II Riigikogu

peamine osa III Riigikogu saunaleitsakust võltsimata eelaime saada võis.

Mõnikord oli juba niisugune tunne, nagu püüaks talumees lustesest ning kulupäisest rukkist vastu tühja mesipuu seina rabades teri välja peksta! Mürtsus aina! Aga teri tuli vähe... lustet ja tungalteri oli palju.

Härra Masik, eelarve-komisjoni peaarandja mõistis näiteks vaeste koolilaste toetamiseks määratud rahasumma eelarvesse võtmise hukka, sest see ei olla produktiivne väljaanne.

Muidugi mõista, kui tark peremees kunstõnniku põllule külvab, siis võib ta sellest juba samal suvel kasu oodata, kuid koolilaste toetamise juures ei lähe see nii ruttu.

Härra Indermitte hüüab ühel komisjoni koosolekul, kui Haapsalu gümnaasiumi viletsate ruumide parandamis-vajadus kõne all oli: „Kõik hoolekandele, kõik koolidele! Põllumajandusele ei jäe midagi!“

Härra Tonkman on väsimata valvel ning seletab uuesti ning uuesti: linn elab maa kulul. Linnaelanikud kasigu maale, — seal on tööd igal ajal küllalt. Töötatöölisi toetada, see ei ole muud, kui põllumeeste taskust raha võtta ja laiskadele autasu maksta. (Vahelhüüe paremalt poolt: Ega see vale ei ole!) Ega ma siit valet ei räägigi.

Kaubandus-tööstuskoja 5. sektiioon jõudis otsusele, et 8-tunniline tööpäev, Washingtoni tööaja konventsioon, kuskile ei kõlba, Eestile vähemalt mitte. See kõlab nagu appihüüe: päästa meid 8-tunnilise tööpäeva eest, sellisama eest, mille ajutine valitsus härra Päts'iga eesotsas 1918. aastal oma pühaliku töötusega „jälle uuesti maksuma“ pani. Meie teades on seesama härra Päts nüüd kaubandus-tööstuskoja hing, ja mina eeldan, et ka see 5-es sektiioon sellest hingest midagi saab. (Aruandja E. Masik: Härra Puhk on hing!) Härra Puhk on ainult viigileht. Nõnda kostab üks mürts teise järele kõrvu, ja üks tahab isamaalikum olla kui teine.

Need on, minu härrad, külmad suupisted III Riigikogu rikkalikult kaetud laualt võõraste ootel. Õhk on täis meie lähema tuleviku sotsiaalpoliitika lõhnaõli haisu. Näib nagu oleksid ülemaalised kongressid kõigi suuruste pead segi ajanud.

Austatud härrad! Ma võin teile siin ühe kirjakeste ette lugeda, mis niisuguse sotsiaalpoliitika tagajärgi meile juba praegu ette kujutada aitab. Ma ei mäleta enam õieti, kuid arvan, et ma siin kord nimetasin tellimistest Eesti puutööstusele Inglismaalt, nimelt tellimistest ehituspuidu osade peale. Asi seis selles, et üks Londoni firma soovis „Dviigateliga“ lepingu sõlmida uste ja akende

valmistamise peale. Selleks oli vaja, et Inglise puutöölise liit oma nõusoleku selleks annaks, et „Dviigateli“ puutööd võiksid leida nende poolt tarvitamist. Tellijad tulid seekord minu juurde. Kaubandus-tööstusministri abi või kohustetäitja oli neile härradele minu aadressi andnud. Mina lubasin teha, mis võimalik. Kirjutasin Amsterdami, et teada saada, kuidas sellega lugu on. Amsterdamist teatati mulle, et asjalugu on tõesti niisugune, et Inglise puutöölise liit ei luba ehitustööde juures ilma valikuta uksi, aknaid ja teisi puuosasid tarvitada, vaid puutöölise ametiühisuste liit tahab enne teada, missuguste tingimuste all neid töid tehakse. Mina ja minu parteiseltsiline proua Ostra-Oinas andsime teada, missugustes oludes meil tööd tehakse. Meie ei lasknud asja kuidagi viisi halvemas valguses paista, vaid ennemini püüdsime kõiki häid külgi, mis üldse leida oli, esile tuua. Aga tõtt ei võinud meie mitte salata, mis niihästi Manchesteris kui ka Amsterdamis isegi teada oli, et Tallinna palgaolud võrreldes Londoni palgaoludega on 37:100 vastu. Pärast seda, kui meie kaks ja pool kuud sedaviisi kirju vahetasime, sain ma läinud pühapäeval järgmise kirja. Te lubate, et ma ta Saksa keeles ette loen: „Werter Genosse. Der Sekretär des britischen Holzarbeiter-Verbandes in Manchester teilt mir mit, dass der Paritätische Ausschuss im britischen Baugewerbe die Einfuhrbewilligung zugunsten der Firma Dwigatel verweigert hat.“

Ich teile Ihnen diesen Beschluss des Paritätischen Ausschusses mit, damit Sie über die Angelegenheit informiert sind.“

Põhjusi ei ole siin nimetatud, vaid antakse teada, et pariteetlik komisjon „Dviigateli“ tellimise lugu kaaludes ei ole „Dviigateli“ töid vastuvõtmiseks sündsaks leidnud olevat, ja ta on otsuse teinud, et ta „Dviigateli“ töid vastu võtta ei saa. (Vaheühüie K. Ipsberg'i, põl poolt.) Härra Ipsberg, ma ei tea, kuidas see arusaadav on, kuid kõigepealt on see sedaviisi arusaadav, et meie palgad arvatavasti liiga odavad on, võib olla, kui nad oleksid viiskümmend saja vastu, või kui nad oleksid kuuskümmend saja vastu, võib olla, et siis oleks tellimine vastu võetud, aga võib olla, et seal ka mõned teised asjalolud eitaval viisil mõjuvad olid. Ma juhin ainult tähelepanu selle peale, et meie olukord võõrsilt vaadates nähtavasti mitte niisugune ei ole, et Eesti töid Inglismaale lasta võiks. Ma tean, et meie pahemal pool sellega rehkendame, aga ma tean ka, et teie paremal pool sellega mitte ei rehkenda. Niisuguse

meeleoluga, mu härrad, tuleb meil veel kord riigi 1926./27. aasta eelarvet vaadelda.

Kõigepealt tuleb meil kinni naelutada kaudsete maksude summa, mis eelarves niisugusena nimetatud on. Kõigepealt sisseveotoll, see oli 1924. aasta eelarves 1.187 miljonit, läinud aasta eelarves 1.250 miljonit, tänavuse aasta eelarves on ta 1.360 miljonit ja eelarve-komisjoni poolt juurde pandud 40 miljonit, nõnda et siis tänavuaastases eelarves sisseveotolli kogusumma on võetud 1.400 miljonit. Teise näitena toon ma tubakaaktsiisi. 1924. aastal oli selle aktsiis 278 miljonit, läinud aastal — 275 miljonit, need härrad naeravad seal, see olevat vähe olnud, ja et nad selles usur olid, et see vähe oli, pandi sel aastal juurde, tõsteti 275 miljoni pealt 355 miljoni peale, ja eelarve-komisjon andis oma õnnistusena veel 15 miljonit juurde, nii et kokku on nüüd 370 miljonit, kuna läinud aastal oli 275 miljonit. See summa on siiski vähemaks jäänud, kui see summa, mis härra rahaminister rahaasjanduse komisjonis rääkis. Rahaminister kõneles, kui ma õieti mäletan, 140 miljonist. (Aruandja E. Masik: Ühes tollidega!) Ah-haa, tollid on ka siin seas, vabandage, ma ei ole mitte nii suur asjamees, ma peaksin ikka rohkem veel pead murdma. Aga siin on vististi jälle paras koht, härra rahaminister, kus ma selle küsimisega Teie juurde astun, kas Teil, härra rahaminister, on nüüd teada, kuipalju toodi enne viimast tubakatolli tõstmist tubakat sisse. Minule on kõneldud, et üksainus vabrik läinud aastal on enne tubakatolli tõstmist umbes 40.000 puuda tubakat sisse toonud. 40.000 puuda, nõnda on minule kõneldud, ma ei või muidugi vastutust selle eest oma peale võtta, aga kui see tõsi on, siis kukute Teie, härra rahaminister, ju sisse, siis ei saa Teie seda kõrgendatud tolli, sest tubak, mis sees on, seda enam sisse ei tooda, ja seda saab suitsumeestele ikka tükiks ajaks popsutada, ja niikaua kui seda tubakat põletatakse, uut tubakat uue kõrgendatud tolliga sisse ei tooda. Aga kui teie aktsiisiga üksi olete rehkendanud, siis võib ju asi nii olla. Aga üldse oleks vaga huvitav Riigikogul teada, kuidas on see võimalik, et meie valitsusasutused tõstavad tolli pärast seda, kui on üksainus vabrik 40.000 puuda tubakat sisse toonud? See sissetoomine on nimelt nii, et sissetooja ei tarvitse sel silmapilgul tolli ära maksta, ta klareerib ainult, laseb tubaka tolliametnikud järele vaadata, et nii- ja niipalju on tubakat sisse toodud, ja selle tubaka peale jääb siis endine toll maksma, tubakas pannakse luku-taha, ja tubaka sissetooja maksab sedaviisi

tolli, kuidas tal võimalik ja tarvis on, vana tollitariifi järele.

Ma lähen tagasi kaudsete maksude juurde. Neid oli ühtekokku 1924. aastal eelarve järgi 1.760 miljonit, läinud aastal 1.790 miljonit ja tänavaaastase eelarve järgi 1.964 miljonit pluss eelarve-komisjoni õnnistus 65 miljonit, see on kokku 2.059 miljonit. Sinna juurde tulevad riigi monopoolid, piiritus, see on, selle sissetulek on vähemana võetud kui ta mullu oli, vististi arvesse võttes seda rohkem piirituse hulka, mis meile sisse voolab. Need arvud, minu härrad, näitavad ühte kindlasti, nimelt seda, et kaudsete maksude koorem kasvab. Aga kui meie küsime, kuidas seda raha ära tarvitatakse, siis selle küsimise peale vastata katsudes tuleb meil kogu majanduspoliitikat vaadata, muidu ei saa me ligikaudugi õiget pilti.

Me teame, et meie valitsus isegi selle üle päris selgusel ei olnud, missugune meie majanduspoliitika oli olnud, missugust rada meie olime käinud, vaid dr. Akel'i valitsus kutsus rahvasteliidu asjatundjad Genfist välja, kes 1925. aasta algul siia jõudsid ja Eesti rahaasjandust uurisid. Rahvasteliidu rahaasjanduse komitee aruandest leiame meie majanduspoliitika kohta muuseas järgmist:

„Toetudes domineerivale seisukorrale rahaturul võis Eesti pank 1923. aasta esimeste 11 kuu jooksul hoida enam-vähem stabiilsena rahakursi Londoni peale. See stabiilteet saavutati ainult kulla ja väljamaa deviiside tagavara kulul. Kunstlikult toetades rahavahetust soodsa kursiga tegi pank ka ostud väljamaalt kasulikumaks; selle poliitikaga ja madala diskonto-protsendiga, millega ta krediiti andis, avatles ta kaugelenägijaid ärimehi laenuvõtmisele ja väljamaa deviiside ostmisele, panga poliitika äpardumise ootusel.“

„1922. a. detsembrist kuni 1923. a. detsembrini vähenes kulla ja välisvaluuta tagavara 550 miljoni Eesti marga võrra. Hoolimata sellest kaotusest ja samuti asjaolust, et pangal ei õnnestunud krediite 1923. aastal tagasi tõmmata, ei arvanud valitsus tarvilikuks vähendada iseenda väljaminekuid kapitaali arvel. Alljärgnev 1924. a. laenudekava näitab 1923. aastaga võrreldes suurenemist 88 miljoni Eesti marga võrra.“

Edasi loeme siit: „Olukordadest tingitud raske seisukorra tõttu katsus valitsus kunstlikult piirata sissevedu.“

„Abinõud selles mõttes võeti käsile 1923. a. sügisest alates ja järgmise aasta esimese poole jooksul muutusid need abinõud järkjärgult karedamateks. Nii kinnitati novembrikuus nisutera ja jahu pealt võetav toll 40 Eesti marga suuruses (ligi 5%) ja jaanuari-

kuus seati sisse täiesti uus sisseveo-tariif. Üldistes joontes oli see tariif ligi 10% kõrgendatud, endiste tariifidega võrreldes, ja pealegi pani see importööride pealekohustuse, tasuda tollid kuldfrankides — ametlikult kindlaksmääratud kursi järgi; selle järeldusel tõusis tariif automaatselt samavõrd, kui rahakurs langes. Pealegi kõrgendas uus tariif tolli nisutera pealt 20% võrra ja tolle jahu pealt 40—120 Eesti marka puudalt. Juunis ja juulis 1924. a. võeti vastu veel kõrgemad tollimäärad; tolli kõrgendati ajutiselt 30, 50, 70, 100, 200 ja isegi 275% võrra. Iseäranis kõrged tollid pandi nisu (275%), aiavilja, linast koetud transmissiooni rihmade ja kanepisaaduste (200%), jahu, puuvillase riide, seebi ning teatud luksus-artiklite peale (100%).

Tubaka, kivisöe, koksi ja puuvilja pealt võetavaid tolle suurendati 75% võrra, tee, mõnda liiki toiduainete, riiete jne. pealt—50%, pea kõigi teiste artiklite pealt võetav tollimaks kõrgendati 30% võrra. Sellest üldisest reeglist tehti väiksed erandid tooresainete ja põllutöömehisinate jaoks.“

„Nende karmide korralduste sihiks oli osalt muretseda tulusid — suurem osa tooresaineid käis tolli alla, — osalt ka tarvitamist vähendada, ja lõpuks moodustasid need korraldused protektsiooniabinõu. Iseäranis toetati põllumajandust, kuna ühelt poolt tolle põllusaaduste pealt jõudsasti tõsteti ja teiselt poolt põllutöömehisinate tollimaksust täielikult vabastati.“

See on meie riigi majanduspoliitika kirjeldus algusest kuni lõpuni, olgugi et siin eriti paari aastat, 1923. ja 1924., puudutati. Meie teame, et härra dr. Akel'i valitsus härra Strandman'iga rahaministrina asjatundjad siia kutsus, kuna aruanne härra Jaakson'i valituse ajal kokku seati. Aruanne puudutab siis kogu Eesti raha- ning majanduspoliitikat kuni läinud aasta alguseni. Ja aruandjad ei tee selles poliitikas olulist vahet. Viimane on tähtis, sest meie rahaasjanduse juhtimine läks omal ajal suurte süüdistuste ja etteheidete saatel härra Vestel'i käest härra Strandman'i kätte. Sel ajal oodati, et see käe muutus põhjalikku poliitika muutust peaks tähendama. „Vamp“ ja „ump“, minu härrad, orava- ja ämblikupoliitika — need meelitusnimed on ju meil kõigil veel meeles. Kullafond on kadunud, peeneks tehtud. Aga kuhu see siis õieti jäi? — See on tänaseni avalik saladus, avalik saladus neile, kes selle aruande sisse vaadata oskavad, ja peajaslikult leidub see võti järgmistes ridades, mis ma juba kord ette kandsin, aga ma loen nad veel kord ette: „Kunstlikult toetades raha vahetamist soodsa kursiga, tegi pank ka ostud

väljamaalt kasulikumaks; selle poliitika kaga ja madala diskonto-protsendiga, millega ta krediiti andis, avatles ta kaugele-nägijaid — ma tõmban kriipsu alla — kaugele-nägijaid ärimehi laenuvõtmisele ja väljamaa deviiside ostmisele, pangapoliitika äpardumise ootusel“, see on, kaugele-nägijad ärimehed nägid pangapoliitika äpardumist ette, tarvitsid odavaprotsendilist laenu Eesti panga poolt, ostsid selle eest kaupsid väljamaalt ja ka väljamaa deviise, ja rehkendasid, et pangapoliitika äpardub, ja siis müüvad nad oma deviisid ära, saavad ilusa kasu ja rohkendavad sedaviisi siis „rahvuslikku kapitaali.“ Väljamaa ostusid võis ju teha ainult kullas või kindlas välisvaluutas. Välisvaluutat võis aga kulla või mõne muu kindla väärtuse vastu saada. Taheti „rahvuslikku kapitaali kasvatada“, avati nööbi- ja muid vabrikuid. Nende masinad ja kõik muu, mis väljamaalt tuli, osteti heameelega sealt, aga see pidi kõik kindlas väärtuses kinni maksetama. Sinna läks kuld. Aga kas seda ainult härra Vestel'i ajal tehti? — Esimene ja vististi aja poolest kõige vanem Eesti rahaminister on härra Kukk, tööerakondlane. Härra Kukk on praegune Eesti panga direktor. Minu härrad, härra Kukk oli juba Harju panga, „Eesti Lloid'i“ ja muude niisuguste asjade asutamise ajal meie rahapoliitika eesotsas. Ja kui ma mitte ei eksi, siis leidis härra Kukk, et see üsna hästi klapi, kui Harju pangale ja „Eesti Lloid'ile“ jne. niisugused suured isemääramise õigused lubati, nagu neil olid ja on. Ja teised niisugused rahvusliku kapitaali kasvatamise operatsioonid — need on ju kõik nii vanad kui Eesti riik, ja kas ainult härra Päts nende ainuisa on, seda ei taha mina mitte nii kindlasti jaatada. Ma arvan, et meie tööerakonna rahatargad algusest peale selle majanduspoliitika juures on olnud, ja kui ma mitte ei eksi, siis ei seisa ju ka praegune härra rahaminister tööerakonnast mitte väga kaugel. (J. Kana, tüer: Ehk ta ütleb seda pärast isel!) Noh, härra Kana, ega mina Teie poolt ka seda „ja“d ei oodanud.

Üldse on Eesti pank nii umbes 12 miljardi ümber mitmesuguseid laenusid välja andnud, mida toetuse ja finantseerimise laenudeks võib nimetada. Selleks on paberiraha juurde trükitud ja marga väärtust raha juurde trükkimisega alla litsutud, selleks on kullafond peeneks tehtud ja markadeks ümber vahetatud, ning sest saadik, kui need härrad Genfist siin olid ja rahanduse uurimise toime panid ning aruande avaldasid, ja mitmesuguseid nõuandeid andsid, ka sest saadik on meie majanduspoliitika, rahanduspoliitika — kõr-

valt vaadates — täiesti muutmata seksamaks jäänud!

Austatud Riigikogu liikmed! Kui me nüüd tahaksime selle küsimuse või asja peale vaadata sellest seisukohast, et see kõik ainult rikaste inimeste asi on ja vaesemate huvisid ei puuduta, siis ei oleks see mitte õige. Otse ümberpöörult. Mitte ainult ei avaldanud kõik see majanduspoliitika väga suurt mõju rahva vaesemate kihtide peale olevikus, vaid sellel on ka väga suur mõju meie tuleviku kohta, eriti meie majandusliku elu arenemise suunas selles sihis, mis töölisi väga teravalt puudutab.

Kahtlemata on härra Strandman see mees, kes 1924. a. kraaviveerevat rahandusvankrit rööbastesse aidata püüdis. Aga kuidas ta seda tegi? Meie loeme mainitud asjatundjate aruandest järgmist: „Juunis ja juulis 1924. a. võeti vastu veel kõrgemad tollimäärad; tolle kõrgendati ajutiselt 30, 50, 70, 100, 200 ja isegi 275% võrra. Iseäranis kõrged tollid pandi nisu (275%), aiavilja, linast koetud transmissiooni rihmade ja kanepisaaduste (200%) jne. peale.“ See on, härra Strandman tõstis tolle, tõstis kaudseid maksusid!

Meil on Eesti panga „kraanid“ lendsoonaks saanud. Härra Strandman püüdis neid sulguda. Aga see käis temal üle jõu. Hõlpsam oli kaudsete maksude kraane veel enam avada. Siin ei olnud ju „onupoegi“, kes karjuma oleksid hakanud! Siin oli ainult rahva suurte hulkadega tegemist, ja „need võivad ju maksta“, see on meie rahaministrite arvamine ikka olnud, sest algusest peale on meie rahaministrite lipukiri olnud: „Kaudseid maksusid tuleb tõsta, kaudseid maksusid tuleb tuntavalt tõsta — meie riigikassa ilma kaudsete maksudeta elada ei või!“ (K. Ipsberg, põl: Töölised ei ole üht krossigi nendest summadest saanud!) Härra Ipsberg, ma mõtlen selle asja juurde veel tagasi tulla ja siis ajame selle üle veel pikemalt juttu. Teie näete muidugi täiesti õieti, et mina ka selle poole tüürin. Härra Strandman'i operatsioonide tagajärjel kasvas tööpuudus endisest veel enam. „Ei ole midagi parata, inimesed peavad rohkem maale minema ja kui muud üle ei jää, siis peavad nad välja rändama.“ — Nõnda ütles härra Strandman juba oma ameti algul.

Maaleminemise nõu on nii mõnigi andnud, härra Päts'ki mitte välja arvatud, aga mis inimesed seal maal peaksid peale hakkama, seda näidata ja seda õpetada ei suuda ka härra Strandman mitte. Aga väljarändamine Bra-siiliasse tuli ja sinnaminemiseks ei tarvitse rahaministrid õpetusi anda, sest on laev Tallinna väljarändajatega sadamast lahkunud,

siis saagu nendest mis saab, ei see meie rahaministritele enam korda lähe.

Juba tähendatud aruandes loeme teises kohas järgmist: „Põllumajandus ja piimaasjandus on tegurid, mis osutuvad talupoegade maa — see on Eestimaa — tulevase õitsengu kindlamateks alusteks,“ ütlevad rahvasteliidu asjatundjad oma aruandes. Seda ütlevad meile ka kõik meie omad targad mehed. See võib õige olla ja läheb ehk tulevikus ükskord koguni täide, aga praegu on meil väga suurte hulkade inimestega tegemist, kes maale minema ei mahu. Nendega peab riigi majanduspoliitika rehkendama, nende peale peab riigi majanduspoliitika juhtija mõtlema. Meie ligi 10.000 pöpsiperekonda elab juba maal, mõnel on koguni oma majakenegi, aga meie elame alles otse nende pöörise keerus, mis pöpsiseadus üles keerutas. Teie ütlete igal sündsäl ja sündmatul juhtumisel: meil on küllalt harimata maad, asugu ometi töötatöölised ja väljarändajad selle kasutamata maa peale, kultiveerigu seda, võtku aee adra alla... Aga minu härrad, nõnda võib ainult inimene rääkida, kellel asjatundmine suud sulguda ei saa ja kellel vastutustunne oma sõnade pärast puudub. Ma ütlen, et kui meil raba muld ja pori süüa sünniks, ja kui meie töötatöölised ja väljarändajad läheksid seda raba mulda ja pori sööma, siis kihutatakse nad minema, sest see raba, muld ja pori pole ju nende oma! Need, kelle oma see on, ajavad töötatöölised ja väljarändajad tulise jalu minema! Kui küsimus tekiks maapidajate päralt olevate soode, rabade ja padrikute teistele andmisest, kes neid tahaksid üles harida, siis meie kuuleksime alles niisuguseid asju, mida meie senni veel pole kuulnud. Aga kuigi vastupanekut ei oleks, paljaste kätega, mu härrad, ilma kapitaalita ei oleks töölistel, väljarändajatel midagi peale hakata rabas, soos ega padrikus. Ärge unustage päris ära, et meil maal juba ennegi umbes 100.000 perekonda on, kellel võimalik ei ole oma tööjõudu nõnda ära kasutada, kuidas nad seda sooviksid ja kuidas see neile majanduslikult väga kasulik ja tarvilik oleks. Kui sinna ilma plaanikindla koloniseerimise kavata veel rohkem inimesi juhitakse ja kui seda teha tahetakse, siis võib seda ainult jampsimiseks nimetada. Senni ei ole härra Strandman ega ka keegi teine mingisugust kava avalikkuse ette kandnud, mille juures üldse selle küsimuse üle oleks mõtteid vahetada võinud.

Härra Sepp, härra Strandman'i järeltulija, ütleb oma eelarve-kõnes: „Asi on halb, rahva sissetulek on väike, maksud on suured, väljavaated on räbalad, aga mina tahan siiski optimist olla! Meie läheme ülesmäge!“

Kui nendel sõnadel ometi vähegi sisu oleks? kui neil vähegi asjalikku alust oleks! Kui härra minister, ta ei ole ju päris uus omas ametis, kui ta ometi mingisuguse plaani oleks esitanud! Aga mitte midagi ei tulnud, tühjad käed! Kas tühjad käed õigustavad optimismiks?

Üks aga on põllumajanduse alal teoksil, ja see on põllumajanduse toetamine riigi eelarve kulul, see on kõigi nende maksu maksjate ühisel kulul, kellel põllumajandusest majandusliku sissetuleku mõttes otsekohe vähematki osa ei ole. Mina ei hakka kõigi nende erilaenude ja toetuslaenude nimesid üles lugema, mis vanad ja uued talupojad on saanud. Ainult pöpsid ei ole laenusid saanud, sest neid meie valitsev klass põllumeesteks ja üheõiguslikkudeks kodanikkudeks ei loe! Minul on nimekiri küll käepärast, aga ma ei hakka seda ette kandma. Nende laenude nimekiri läheb ju õige pikale. Meie teame ju enamasti, mis sellel alal mõeldud on. Ma nimetan ainult, et alles tunaeile ajalehtedes järgmine sõnum oli: „pölluministeerium annab põllumeestele jälle uusi laenusid ja nimelt ühistegeliste eksporditapamajade ehitamise toetamiseks ja põllutöömashinate ostmiseks.“ Ja ei puudu palju, et riik põllumeestele ka uue külmetusmaja üles ehitab.

Austatud härrad, ma ei kõnele neist asjadest mitte sellepärast, nagu oleksin ma arvamisel, et kõike seda liiga palju on, nagu poleks seda vaja teha. Ei, ma kõnelen sellest, et seda mitte nende kulul ei tohi teha, kelle väike sissetulek nende eneste ülespidamiseks paratamata ära kulub.

Ma tahan seda ühe näitega selgemaks katsuda teha. Meie ühispiimatilistele on 75 miljonit toetuslaenu antud. Või väljavedu on röömustaval viisil kasvanud: 127.800 kilogrammi pealt 1921. aastal 61½ miljoni kilogrammi peale 1925. aastal. See on tõepoolest röömustav nähtus, aga sellejuures öeldakse: see annab meile valuutat. Väga õige. See annab meile valuuta eest miljardid markasid, mitte valuutat vaid miljardid Eesti markasid. Aga selle valuuta eest saadud Eesti margad, kelle tasku need lähevad? Need lähevad ometi võivalmistajate tasku, nende tasku... (Vahelhüüe paremalt poolt: Tuleks ära jagada, muud midagi.) Minu austatud härrad, mina ja need inimesed, kellega ma kokku puutun, ei ole tõepoolest mitte üht penni sellest saanud. (K. Tonkman, põl: Kust maatöölised palka saavad?) Mul on väga kahju, härra Tonkman, et Teie siiski mitte Brookusmäele ei tulnud, kus mina majandusteadusest ette lugesin, võib olla Teie ei oleks siis seda küsimust teinud. Palka

saab inimene oma töö eest. (K. Tonkman, põl: Inimene teeb tööd, et heina saada, hein läheb lehma kätte, lehm annab piima, piim läheb inimeste kätte...) Ja sealt tuleb veel sõnnik juurde, sealt saab ka tööd? (K. Tonkman, põl: See ringkäik on niisugune.) Tähen-dab, valuuta eest saadud Eesti margad lähe-vad piimaomanikkude tasku, kuna isegi ala-mat sorti või hind linna turul hinnas tõu-seb. (Vahelhüüe paremalt poolt.) Kas siis töölise palk jääb töölise tasku. Ta annab selle samal silmapilgul välja selle eest, mis ta oma toiduks ja ihukatteks tarvitab! (Vahel-hüüe paremalt poolt.) Siis ärge kõnelege niisugusest asjast. Tähendab: 75 miljoni hulgas, mis ühispiimatalitustele laenuks anti, on suur osa maksumaksjate raha, kellel või väljaveo kasvamisest vähematki otsekohest kasu ei ole. Otse vastuoksa: võihind tõuseb, elu läheb kallimaks.

Lihaga, eriti sealihaga on lugu nõndasama. Ja kui riiklik külmetusmaja maksumaksjate kulul valmis ehitatakse ning sealih väljavedu veel rohkem kasvab, siis tõuseb lihahind siseturul loomulikult veel enam, see on: nõnda paradoks kui see ka on: maksumaksjate raha kasutatakse selleks, et nende elu kalli-maks ajada!

Hiljuti laskis „Vaba Maa“ enesele Taani-maalt kirjutada, et sealsed põllumehed kõik oma edu omast väest, ilma riikliku abita olla korda saatnud. Ka meil peaks nõnda olema, et mitte hoopis teisel huvitatud rahvaliikide maksusummasid hoopis teise liigi teenistu-esse ei pandaks. See ei ole muud, kui töö-tavate hulkade otsekohene väljakurnamine kaudsete maksude kaudu põllumeeste ka-suks!

Ei ole veel midagi sellest kuulda olnud, et või ja sealih väljavedajad nendest miljardi-test, mis nad liha ja või eest saavad, ise hak-kaksid fondisid looma, millega nad võivabri-kuid ja külmetusmajasid ehitada võivad. (Va-helhüüe paremalt poolt.) Ma ütlen veel kord, et nende toetussummade ja laenude sees, mis Eesti pank odava protsendiga välja laenab, et selle raha hulgas ka kõige vaese-mate inimeste käest kaudsete maksude kaudu riigikassasse viidud raha on. Ei ole kuulda olnud, et rahaminister selle peale mõtleks, kuidas neid maksumaksjaid, kes sellejuures otsekohe huvitatud ei ole, niisuguste koor-matuste alt püüaks vabastada! (Vahel-hüüe paremalt poolt: Kelle taskust tuli see 48 miljonit?) Austatud härrad, kui teie ütlete, et teie kuidagi viisi professor Laur'i koolist ka midagi teate, siis ei räägiks teie niisuguseid rumalusi. (Vahelhüüe pare-

malt poolt.) Teie arvate, et see, kui riik töötatöölisi toetab, et see on kingitus tööta-töölisele! Minu austatud härrad, teie peak-site niipalju majandusteadusest aru saama, et tänases ühiskonnas tööline ise omale töö-võimalusi luua ei saa. See on kapitalistlik riik, kes selle eest peab hoolt kandma. Ja kui ta selle eest hoolt kanda ei oska, siis peab ta vähemalt selle eest hoolt kandma, et töö-tatöölised nalga ära ei sureks. Ja kui riik seda ei oska, siis sureb tööliste klass tema näppude vahel ära ja tal ei ole enam, kes tööd teeks. (Vahelhüüe paremalt poolt: Ega mak-sa ägedaks minna.) Ma lähen ägedaks omal kulul, mitte teie kulul. Need on minu nä-vid, mis selle all kannatavad. Teie peaksite ometi nende küsimustega pealiskaudselteki te-gemist tegema, sest need töölised, kes praegu ilma tööta on, need valmistasid ettevõtjatele lisaväärtusi niikaua, kui nad tööd tegid. Ja see on selle ühiskonna ja riigi enese kohus ja kasu, kui ta tööpuudust ei lase tekkida, vaid et töölised aasta ümber tööd saaksid teha ja lisaväärtusi luua. (Vahelhüüe paremalt poolt: Kas maalt või linnast tuleb see raha?) Härra kindral ütles täna ennelõunat siin oma vastuse niisuguste küsi-muste kohta, Teie ehk loete stenogrammist vastuse ka oma küsimise peale.

Härra rahaminister küsib, ja muidugi sealtpoolt need härrad küsivad ka, kes peaks maksusid maksuma. Kui ma meelde tule-tan, et härra rahaminister oma esimeses kõnes ometi nimetas teatavad kihid, kes hoolimata kõigist sellest majanduslikust raskusest siiski veel lisaväärtust on oma kapitaalile juurde korjata suutnud, see on, kellel võimalik oli kapitaali akkumuleerida. Need rahvaliigid, need kihid, kellel võimalik oli kapitaali akku-muleerida, elasid ometi ka ära. Selle vastu on töölised, kelle sissetuleku kohta härra raha-minister ütles, et see nõnda madal on, et otse imestama peab, kuidas need inimesed sellega ära elavad. Kui me need kaks kihti, need maksumaksjate kihid, kõrvuti seame ja küsime, kumb peab riigikoormat kandma, riigi üles-pidamise koormat? Keegi mõtleja inimene ei saa siin kahevahel olla, et kõigepealt peab siin nende kihtide peale mõtlema, kes ometi lisaväärtust on akkumuleerinud! Teie ütlete muidugi, et meie ei tohi ometi kapitaali puu-dutada, sest siis ei ole võimalik kapitaali akkumuleerida. Tõepoolest, meie ettevõt-jad nurisevad, et meie maksud on liiga suured. Siis seisame aga niisuguse dilemmi ees, et meie ei tea kust otsast peale hakata: Nende inimeste käest, kellel midagi on, nende käest meie maksusid võtta ei või, sellepärast et siis, võib olla, et akkumuleeritav osa selleks ei

ulatu, et riiki üleval pidada. Samal silmapilgul, kus teie, mu härrad, seda ütlete, et meie seda mitte teha ei või, olete kõigesuurema südame-rahuga valmis nendelt inimestelt, kes vaevalt oma igapäevast leiba suudavad teenida, suuri summasid ära võtma, nende sissetulekust kaudsete maksude kaudu ära võtma ja nende kulul riiki üleval pidama! Nõnda on seisukoht. Kas on härra rahaministril mingisugust kavatsust, kuidas moodi vaeseid inimesi kompenseerida, kuidas neile vastu tulla? Kui meie maksusüsteem ennast muuta ei lase, et meil ainult võimalik on kaudsete maksude kaudu midagi sisse võtta ja kaudsetest maksudest vaeseid inimesi vabastada ei saa, mis peaksime meie siis tegema nende vaeste inimeste kompenseerimiseks? Professor Laur'i maal talitatakse nõnda, et vaeseid inimesi kompenseeritakse. Kui sõda lahti puhkes, siis tehti Zürichis järgmiselt: Linnavalitsus tuli kokku ja otsustas niisugustele inimestele, kelle sissetulek üle teatud summa ei ulatanud, korteriüüri alandada ja nimelt ühe kolmandiku peale. Üürnik pidi ainult üks kolmandik üüri maksma, teise kolmandiku maksis linnavalitsus ja kolmandat kolmandikku pidi peremees lootama niikaua, kui üürnikul võimalik on seda oõlgujäänut ära maksta. (K. Ipsberg, põl: Kas Teie üüriseaduse juures ka seda korraldada tahate?) Härra Ipsberg, mina olen valmis niisuguseks korraldamiseks, astume ainult kokku, ja ma ootan ainult Teie poolt mõistlikku ettepanekut. Edasi... (Vahelhüüe A. Tupits'i, põl poolt.) Kas akadeemilise haridusega mees tõesti teistsugust vastust ei leia. (A. Tupits, põl: Seesuguse küsimise peale ei saagi teistmoodi vastata.) On küll kahetsemiseväärt. Edasi, see oli sõjaajal, 1916. aastal, tõsteti Shveitsis piimahinda 22 sentiimi pealt 27 sentiimi peale, aga sellejuures võimaldati, et vaesed inimesed võisid piima edasi osta 22 sentiimiga. Seda tehti sel kombel, et piimamüüjatele ühest kapitaalst, mis professor Laur'i soovitusel ja ettekavatsusel on kogutud, nimelt mingisugune juustukapitaal, — Shveitsist on juba ammu juustu välja veetud ja juustu ekspordi juures on väikene protsent igaks juhtumiseks kõrvale pandud — maksti nüüd need sentiimid, mis vaestele piim odavamalt anti, välja. (A. Tupits, põl: Aga meie läksime veel kaugemale, meie tegime veel rohkem.) Härra Tupits, ma kõnelen Teile ainult sellest, mis mujal tehakse, ja mis mujal tehakse, selle järele peaksime katsuma ka meie midagi ära teha. Zürichi linnal on mõisad, seal on juureviljakasvatus ja sigadenuumamine sisse seatud. Linnavalitsus kasutab neid produkte

selleks, et vaesematele inimestele odavamalt müüa, mitte alla oma hinna, vaid ilma suure vahekasuta, mis muidu harilik on. Sellega ei aita ta mitte ainult vaeseid inimesi, vaid reguleerib ka turuhindu. Teie võitlete, härra Tupits, aga Teie võitlemine ei anna tagajärgi! Teie käes on riigimõisad, sest Teie käes on ju riigivalitsemine, need riigimõisad teevad niisuguse „hübemata suure“ kasuga tööd. Ma ei tea, kui palju mõisaid on. Teie teate seda paremini, et need kokku annavad umbes 4 milj. marka aastas kasu, aga sellejuures ei maksa nad maksusid! (A. Tupits, põl: Aga kui suur on siis talumehe kasu?) Teie hüppate nagu kolme jalaga jänes ühe mätta otsast teise, ega ma Teile igasse kohta järele ei taha hüpata. Ma tuletaksin veel meelde, et nende laiade rahvahulkade palk, Tallinna tööliste palk, nagu ma juba enne nimetasin, on võrreldes Londoniga kolmkümmend seitse saja vastu, ja need inimesed, kes sel kombel näljaga peavad võitlema, need peavad kaudsete maksude kaudu kõigiks neiks laenudeks ja fondideks maksma. Mul tuleb sel silmapilgul siin meelde, et käimas on plaan ühe uue niisuguse fondi asutamiseks, nimelt „kaubalaevanduse laenu fond“. Laevanduse teated ütlevad väga õieti, et meie kaubalaevastik on väike, meie mererand on aga suur, meil oleks hõlbus laevu merele saata, aga meil ei ole kapitaali, tähendab erainimestel ei ole kapitaali ning ei jää muud abinõu üle, kui tuleb riiklik laevanduse fond luua, ja see fond tuleb luua nendest summadest, mis maksu- maksjad riigikassasse maksavad. Teie ütlete muidugi jälle, et „Teie peate rõõmsad olema, sest mida rohkem laevu, seda enam võivad madrused tööd leida.“ Teiselt poolt öeldakse jälle, et praegused Eesti laevad, niipalju kui neid on, ja niipalju kui nad kasu teenivad, ainult sellelabi kasu teenivad, et Eesti madruste palgad nõnda odavad on. Arvatavasti on nad sama odavad, kui on Tallinna tööliste palgad Londoni tööliste palkadega võrreldes odavad. (Vahelhüüe aruandja E. Masik'u poolt.) New-Yorgi tööliste eluülespidamine on vähemalt kakskorda kallim kui meil.

Ma juhin veel teie tähelepanu ühe iseäraliku nähtuse peale nende toetuslaenude juures, mis on järgmine. Rahvaerakond teeb hirmsasti etteheiteid põllumeeste erakonnale... (Vahelhüüe paremalt poolt: Kas Teie nende kaitsja olete?) Härra Hünerson, Teie ei ole ometi nii vana, et Teie oma suud sugugi pidada ei saa. Just kui rabapüss poriseb aga! — Rahvaerakond teeb põllumeestele väga suuri etteheiteid, et põllumehed ei tahtvat talupoegadele laenusid nõnda odavalt,

kui rahvaerakond, anda. „Postimees“ kirjutab: Põllumehed ei taha talupoegadele laenusid anda 6%-diga, aga meie rahvaerakondlased anname kas või veel odavamalt. (K. Kornel, rhv: Aga tegelikult saab 4%-diga, isegi 2%-diga.) Minu härrad, need protsendi peensused mind iseäranis ei huvita, vaid ma lepin üldise pildiga, ja mind paneb imestama see üldine pilt, kuidas kaks erakonda teineteisega selle asja juures sämpu on sattunud. Üks ütleb, et vaata, mina annaksin sulle peaaegu muidu ja maksaksin veeluurdegi, aga näe, nemad ei taha anda. (Vahelhüüe A. Tupits'i, põl poolt.) Härra Tupits, mul on hirmus raske Teid kuulata. (A. Tupits, põl: Ega ma Teiega ei rääkinud, ma rääkisin praegu härra Kornel'iga.) Aga mina lisan siia juurde, et need summad, mis põllumehed kallima protsendiga anda tahavad, ja mida rahvaerakond odavamalt protsendiga anda tahab, et nende summade hulgas on väga palju ka seda raha, mis vaesed töölised oma igapäevase leiva kõrval kaudsete maksudena riigikassasse maksavad.

Hiljuti oli „Vaba Maa's“ lugeda väike- ja kesktööstuse edendamiseks. Muidugi tehakse seal etteheiteid meie majanduspoliitika juhtidele, et suurtööstusele on rohkem toetuslaene antud kui kesktööstusele, ja nüüd peaks seda ümberpöörduvalt tegema. Kuidas meie riigivalitsus ja majanduselu juhtivad kohad kesktööstust edendavad, selleks lubage mulle üks anekdoodi sarnane tõsiasi ette kanda. Teie teate, austatud härrad, et meil ehitati viimastel aastatel, vist juba hakati 1923. aastal ehitama kahte suuremat trükikoda. Üks nendest Pika uulitsa ja Rataskaevu uulitsa nurgal, mis on Eesti kirjastusosatühisuse omandus, teine Niine uulitsal. Eesti kirjastusühisuse aktsionärid või osanikud panid 15 miljonit marka kokku, ja neile andis Eesti pank laenu 60 miljonit, see on just 4 korda niipalju, kui aktsionärid kokku olid pannud. Peale selle sai see aktsia-selts erapankade käest ka, kui ma ei eksi, 50—55 miljonit. (Vahelhüüe J. Luur'i, krst poolt.) Erapangad, kes seda ühisust ka krediteerisid, on Eesti panga võlgnikud, ja kui nemad oma laenudega kuidagi sisse kukuvad, siis lasub see võlg tervelt Eesti panga turjal. (M. Laarman, põl: See kirjastusühisus peaks oma lehe kaastööliste vähem honoraari maksma.) Kas Teie kogemused on väga halvasti välja kukkunud, ja Teile on vähe makstud? (M. Laarman põl: Ma kuulsin seda teiselt poolt.) Mina olen selle honoraariga, mis ma sealt olen saanud, rahul olnud. (Naer.) Või teie leiate selle väga lustaka olevat, et ka

Martna, kui ta kirjutab, selle eest enesele maksta laseb? (Vahelhüüe J. Luur'i, krst poolt.) Mis Teil on, härra Luur? Kas Teie tahate vast öelda, et Teil veel 30 täis ei ole, laske olla peale! Lugu on nõnda nende kahe trükikojaga, et samal ajal hakati riigi trükikoda asutama, kui seda teist asutati. Eelarve-komisjoni istumiste ajal selgus, et riigi trükikoda sugugi kasuga ei tööta ja võistleb teised surnuks või teised võistlevad riigi trükikoja surnuks. Riigi trükikoja juhataja kõneles komisjonis, et riigi trükikoda ei suuda teistega võistelda, sest teised trükikojad teevad tööd oma masinate ja oma amortisatsioonikulul. Mina ei tea, kas tal õigus on või mitte, arvatavasti on tal õigus, aga tõde on see, et meil on kaks riigi trükikoda, mis mõlemad teineteist surnuks võistlevad. Need härrad, kes meie majandust juhtisid ja praegu juhivad, ei kaalunud, kas Tallinn ja kas Eesti kaht niisugust suurt riigi trükikoda kannab välja või mitte. Riigi trükikoja juhataja härra Käärik leiab, et meil trükikodasid on liiga palju, trükitööstus on meil suurem kui meie maa kanda suudab, ja uuemad selle tööstuse alal on otsekohe meie riigi kapitaaliga üles papeldatud. Nõnda on meil kesktööstust viimasel ajal toetatud ja juhitud. Ma ei tea, kas teiste niisuguste ettevõtete lugu teistsugune on või on ta umbes samasugune. (Vahelhüüe paremalt poolt.) Ma soovitsin Teile veel kord külakooli minna, vast tuleb Teil siis natukene mõistust tõsiste asjade juures pähe, kuid ma kahtlen, kas see aitab. (Vahelhüüe paremalt poolt: Brookusmäel on kaks väikest tuba, kus grammofon...) Kui Teie sinna tuleksite, siis võiksite seal ka midagi õppida. Teil ei ole niisugust kahte tuba, Teie olete ise grammofon ja isennast grammofoniga õpetada ei oska. (Aruandja E. Masik: Saab odavamini kätte.) Õppimata tuleb muidugi odavamini välja, sängis magada tekk peal, ei ole seal siis vaeva näha.

Kui meie sel kombel oma riigi ettevõtteid ja nende kapitaale vaadata tahaksime, mis riik finantseerimiseks ja toetamiseks välja on andnud, siis peaksime eeldada võima, et meie riigi sissetulekud nõnda suured peaksid olema, et maksusid enam vaja ei oleks, aga otse ümberpöörduvalt: meie kukume maksukoorma all kokku, ja meie maksukoormad kasvavad ja kasvavad ikka uute laenuandmistega suunas. Kui meie sel kombel edasi läheme, ja ma kardan seda ehk võib olla, et meie uus rahaasjanduse nõuandja, keda nüüd Inglismaalt oodatakse, paremat õpetust võib anda, ja et see midagi avitab, aga minul väga suurt usku ja lootust sellesse ka ei ole. Ma arvasin peas-

jalikult, et ma need märkused siin tegema pean, sest meie peame ükskord ise enestele öelda võima, kust kohast meie rahasid ilma mingisuguse kartuseta ikka edasi võtta ei või. Kui meie seda teed edasi käime ja vaesemaid ja laiemaid rahvakihtisid edasi maksudega teiste kasuks välja kurname, siis see igatahes head ei tähenda.

Ma lugesin eile õhtul vana Bebeli eelarvekõnesid. Bebel ütles kord Saksa riigipäeval Saksa riigi kohta, et „niisuguse olukorra juures peate Teie ometi aru saama, et Saksa töölisel ükskõik on, missuguse valitsuse all teda välja kurnatakse. Kui Teie aga tahate et Saksa töölisel ei oleks ükskõik, kes teda välja kurnab, siis seadke oma maksuseadused selle järele, et Saksa töölisel suurem huvi oleks Saksa, see on oma rahvusliku valitsuse all elada.“

Seda peaksid ka meie majanduspoliitika juhid meeles pidama, aga nagu näha on see meelepidamine neil väga raske. Härra Holberg, ei maksa igakord Vene töölisi trööstiks tuua, sedasama ütlevad Vene töölised, nagu meie kuuleme, Eesti tööliste kohta, ja ma ei tea, kumb seal lõpuks oma arvamisega võidab.

Ma lõpetan oma märkused sellega. Mina ootan heameelega härra rahaministri poolt, et ta eelarve arutamise ajal ometi mõne plaaniga püüaks välja tulla, kuidas meie majanduspoliitikat sellele teele ajada, et meie kitsikusest välja pääseksime. Senni ei ole selleks mingisuguseid plaane kuulda ega näha olnud. Härra rahaministri sissejuhatusekõne eelarve esimesel lugemisel laskis mõndagi oodata, seal ütles härra rahaminister muuseas näiteks ka seda, et meil ei ole veel võimalik olnud tööstuse, suurtööstuse inventuuri teha. Vast on see inventuur nüüd vahepeal tehtud, nii et meie selle abil võiksime mingisuguse ülevaate saada.

Härra aruandja juhtis väärilisel viisil Riigikogu tähelepanu selle peale, et meie sõjaministeeriumi kulud võrdlemisi väga suured on. Ma ei taha nende kulude suuruse juures peatuda, ma ei ole siin asjatundja, aga ma olen õige vanameelsetest kodanikkudest ringkondadest kuulnud, kes ka arvamisel on, et meie sõjaministeeriumi kulud liiga suured on, ja et meie iseseisvus seda kindlam oleks, mida rutemini meie nende kulude vähendamise juurde võiksime asuda. Ka härra rahaminister tähendas oma kõnes jaanuarikuus umbes selle peale. Aga sealt poolt, kust neid väiteid on ette toodud, kindlat kava ei ole seal ette kantud. Kui meie niisuguse kavaga tuleksime, siis oleks ju üldine

hurjutamine lahti. Meie teame, mis tagajärg sellel oli, kui minu parteisöber Jõeäär läinud või üleläänud aastal teatavaid kärpimisi ette pani, see sünnitas ju ainult üldist lõbu. (Aruandja E. Masik: Protsentide kaudu.) Härra Masik, Teie olete ju kõik asjad väga hästi protsentide kaudu siin ette kandnud!

A. Jõeäär (stp): Väga lugupeetud härrad rahvasaadikud! Ka isevalitsejad arvestasid rahva meeleoluga, aga seda enam peaksid rahva meeleoluga arvestama demokraatlikus riigis rahvaesitajad. Mina tahaksin mõne sõnaga valgustada meie riigi eelarve arutamise puhul rahva praegust meeleolu ja sellest teatavaid järeldusi teha. Ja ma arvan, et vist kõik lugupeetud härrad rahvaesitajad minuga selles ühisel arvamisel on, et üldiselt üle terve riigi võetult... (J. Hünerson, põl: Kust Teie seda meeleolu niihästi teate? Mina kahtlen, et Teie seda teate.) Kuulake ennem ära, mis ma ütlen, siis võib olla ütlete Teie seda sama. Igatahes mina arvan, et härra Hünerson on ka sagedasti rahva seas liikunud, ja tema ei saa salata, et rahva meeleolu praegu kõige roosilisem ei ole. Suuremal osal meie kodanikkudest on sissetulekud väikesed, maksud on rasked, elukallidus tõuseb... (M. Martinson, põl: Oleksite Teie hoolekande seaduse juures seda rääkinud.) Hoolekande seaduse juures rääkisin mina just seda sama, ja rääkisin ka seda, et meie Eesti riik oleks varsti, kui temale katus peale tõmmata, üks suur vaestemaja. Aga meie riigi eelarve aina suureneb iga aastaga, ja samuti suurenevad riigi varanduste raiskamised. Need, kellel võimalus on, rändavad välja härra Strandman'i retsepti järgi, kas või madude sekka Brasiiliasse, arvavad, et seal ikka parem on, kui siin. Aga igalühel ei ole see võimalik, ja kellel selleks võimalus puudub, see laenab omale revolvi ja laseb kuuli pähe või otsib mõnda muud teed paremasse ilma rändamiseks. Ja peaaegu kõigis ühiskonnakihtides võib leida seda pettumuse meeleolu. Kaubandus- ja tööstusringkonnad on pettunud selles lootuses, et Eesti panga kraanide käänamine lõpmatuseni kesta võib. Aga nende pettumustundel on Eesti iseseisvuse kohta väga suur tähendus, sest et nendel ringkondadel mõju väga suur on. Põllumehed ja asunikud ei tunne ka iseäranis suurt rõõmu selle üle, et Eesti riigi kullatagavara sulaks tehtud on, sest nende seas on väga palju endisi hoiusummade omanikke, kes lootsid, et see kuld, mis Vene riigilt saadi, pidi teatud viisil ka neil kindlustuseks olema. Ja lisaks sellele, et nende lootused oma hoiusummade tagasisaamise peal nüüd

kokku varisesid, lisaks sellele võeti neilt Harju panga poolt viimased korjatud summad ära. (K. Tonkman, põl: Väga ilusasti räägite.) Ma tänan Teid, härra Tonkman, komplimendi eest. Aga kui see stenogrammi tuleb, siis võib see Teile teie valijate seas halba teha, kui Teie sotsialisti kiidate. Palgasajaatel, ametnikkudel ja töolistel on veel rohkem põhjusi pettumuseks, sest palkade reaalne väärtus on Eestis väiksem, kui kuskil mujal. (M. Laarman, põl: Teile teeb jälle muret Abramson'i nimekirja.) Härra Laarman, võite rahul olla. Saaremaal ei ole Abramson'i nimekirja mitte esitatud, nii et minul sellest mingit muret ei ole. Aga muret peaks tegema kõigile, kellel rahva heakäekäik südame peal on, see, et meil palkade reaalne väärtus, võrreldes Euroopa riikidega, kõige väiksem on, ja mitte ainult töolistel, vaid ka ametnikkudel. Ja see on küllalt tõsine asjaolu. Elukallidus ei näita meil langemise tendentsi, vaid elukallidus tõuseb. Ja seal, kõigi nende halbtuste juures ähvardab väga paljuid tööpuudus ja neidki näljapennisid, mida nad palkadeks saavad, on ainult suurte raskustega võimalik kätte saada. Majanduslikult on rahvaenamus igatahes raskes seisukorras, ja see mõjub üldise meeleolu peale halvasti. (J. Luur, krst: Kas ma võin Teile ühe küsimise ette panna?) Palun väga, minul kahekõne vastu midagi ei ole, kui juhataja seda lubab. (J. Luur, krst: Teie kõnesid meie kuuleme igapäev, need on meil väga hästi teada. Ja meie oleksime üpris rõõmsad, kui keegi Teist tuleks välja ja esitaks ühe majandusekava, mis meie peaksime tegema. Teie aga peate ainult negatiivseid kõnesid, ilma et mingisugust positiivset kava annaksite.) Väga lugupeetud härra Luur, mina kõnelesin läinud aastal eelarve arutamise ajal neli tundi, ja ma ei tea, kas mulle pandi seda pahaks või mitte, aga selle nelja tunni kestel ei teinud ma midagi muud, ei arvustanud ühtki erakonda, ega ka meie majanduslikku elu, vaid kandsin ette ühe positiivse kava. Jah, härra Luur, kui Teie kahjuks sel ajal saalis ei viibinud, siis võin ma Teile selle kõne trükitult kätte anda. Ühele põllumeestekogu liikmele andsin ma juba selle kõne. Ja kui Teie selle kava, mis seal on ette kantud, läbi loete, ja seda teostada tahate, siis ei saa Teie öelda, et positiivsete ettepanekutega tuldud ei ole. Seda kava on üle kahetuhande eksemplaari laiali läinud, ja mitmed nendest ettepanekutest, mida mina tegin, on isegi põllumeeste kongressil heaks kiidetud ja vastu võetud. Mina selles kavas midagi sotsialistlikku ei kõnele, see on puhtkodanlik majanduselu korraldamise kava, mida ma ette panin, ja kui Teie selle

läbi loete, siis võite seda sama öelda. See etteheide, et ei ole konkreetseid kavasid esitatud, on täiesti põhjendamatu. Aga need kavad, sellepeale vaatamata, et nad kõigis poliitilistes programmides leiduvad, ei ole täitmist leidnud, vaid on just vastupidi tegutsetud, ja see vildak majanduspoliitika avaldab nüüd oma tagajärgi, ja kõige selle juures mürgitatakse rahva meeleolu viimasel ajal riigi varanduste ärakinkimisega. Endistele mõisaomanikkudele tehti võrdlemisi suuri kingitusi kevadel, mil suured raielangid tagasi anti, ja nüüd tahetakse riigi kanda võtta veel mitmemiljardiline tasusumma, mida tahetakse ometi rahvakulul neile ligi maksta. (J. Holberg, põl: Siia maani ei ole üht pennigi maksetud.) Olge mureta, raielangid olid juba ammu realiseeritud, ja Teie ise üldkommisjonis põhjendasite sellega, et need langid on juba ära müüdüd ja raha kätte saadud. Ja küsime nüüd, kes siis sarnast poliitikat ajavad? Seda ei saa kellelegi muule süüks panna, kui rahvaesitajatele, kes siia Riigikogusse on valitud. Nemad vastutavad poliitika eest, ja kui nüüd rahvas näeb, et nende esitajad sarnaselt tegutsevad, mis rahva huvidele ei vasta, mitte rahvahulkade käekäiku ei paranda, vaid selle asemel üksikutele soodustusi loovad, siis kaob rahval usk üldse demokraatiasse. Tema näeb ainult selle demokraatia halbu külgi, ja rahval kaob usk demokraatia sisse, kaob selle tõttu, et ei nähta kuskil õiglast tegutsemist. Eesti rahvas on õieti kehv rahvas, meid on aastasadade jooksul välja kurnatud teiste kihtide poolt. Aga kui meie oleme kehvad, siis tehtagu ometi õigust kõigile, ja tehtagu sellest vastavad järeldused. Kui aga ainult üksikud selle suure kehva hulga kulul elada tahavad, siis lõikab see rahva õiglusetundes väga ja väga sügavalt. Keegi väljamaa ajakirjanik kirjutas, et Eesti riik lonkab sellepärast, et Toompeal on kaks jalga, üks pikk ja teine lühike. Kogu meie majanduspoliitika lonkab sellepärast, et tal üks jalg on lühike ja teine pikk. Ma tooksin mõned iseloomustavad näited, kõiki ma muidugi ei jõua ette kanda. Meie põhiseadus seab ülesse nõude, et igal Eesti kodanikul peaks olema kindlustatud vähemalt eluase, ja et selleks tulevad vastavad seadused välja anda. Mida on 8 a. jooksul selleks tehtud, et seda põhiseaduse nõudmist ellu viia. Selle heaks pole midagi tehtud, küll aga on igasuguseid takistusi leitud. Kommisjonis kandsin ma ette ühe näite, kuidas üks vaene lesknaine pidi oma eluaseme muretsemisega vaeva nägema. Tema palve peale mõõdeti temale 0,60-tiinune maatükk välja, et ta võiks sinna eluasemeks maja ehitada. Ta katsus palke laenata oma tuttavate ja sugulaste käest, kuid ei julge ehitama hakata, sest ta ei saa seda

väikest maatükki kätte. Maakonna komisjon määras temale selle väikse maatüki rendiga 700 marka ja otsustas, et see tuleb temale välja anda ilma enampakkumiseta, sest teisel kellelgi ei ole seda vaja. Aga meil on suured vormalised takistused alles maksvates seadustes olemas, ja nii ei saa seda maakonna komisjoni otsust täita ilma enampakkumiseta, sest ilma enampakkumiseta võib ainult teatud protsendi välja anda, kuid see on ainuke koht, ja sellepärast peab see enampakkumisele minema. Siis leiti põllutöoministeeriumis, et see 700 marka on vähe 0,60 tiinu eest ja määrati 1900 marka renti. Asunikukoht, mis 25 tiinu suur, maksab aastas vähem renti. Nüüd küsime, kus on siin õiglus? Ja kui nüüd mõni peremees tahab seda maatükki oma kätte, et seda vaest lesknaist sealt välja lüüa, siis pakub ta rohkem ja saab selle omale. Sealjuures on teisel 25-tiinuline koht odavamalt käes, kui see väike 0,60-tiinune koht. Kui nüüd inimene seda näeb ja hindab, siis küsib ta, kus on siin õigus.

Siis võtame teise näite: ametnik, kes Vene maal teeninud ja kui tema ka Eestis üks aasta on teeninud, saab pensioniseaduste järele täie pensioni. (J. Holberg, põl: Mitte üle 12.000.) Jah, mitte üle 12.000, aga 12.000 võib ta saada. Ma tunnen ühte kooliõpetajat, kes terve oma elu Eestis selleks pühendas, et Eesti rahva poegi kasvatada ja kes selle juures ise pimedaks jäi. Tal oli Vené ajal juba pension välja teenitud, kuid nüüd loetakse teda veneaegseks pensionäriks, kes saavad kuus 1000—2000 kõige rohkem, ja nüüd peab tema sellest 2000 margast ennast ühes naisega elatama. Kuid see, kes tsaariajal kuskil Venemaal teenis, ja kes õnneks Eestis ühe aasta teeninud, see võib saada täie pensioni. Siin võib ju ka küsida, kus on õigus. (V. Linnamägi, krst: Ei saa ju teisiti.) Väga hästi saaks, kui tahtaks. Sellest oli ka Riigikogus jutt, ei ole ju neid niipalju, andke neile sama pension, sest nad on oma aja välja teeninud. See ei koorma igatahes riigikassat mitte nõnda palju, kui need miljardilised kulud, mis nüüd riigikassal kanda.

Siis sõja ajal rööviti sakslaste poolt tühjaks mitmed talud. Võeti ära loomad ja terved varandused, veeti ära hobused, lehmad jne., kõik rekvireeriti. Komisjonid on hinnanud neid kahjusid ja on määranud iga rubla üks mark, selle järele maksab üks hobune, mis taluperemehelt ära võeti, 100 marka, kuid ka seda 100 marka ei saa ta veel kätte. (J. Luur, krst: Õelge, kust võtta seda.) Miljardid annate välja, kuid seal ei küsi teie, kust seda võtta. (O. Strandman, tõe: Kas Teie ei anna välja?) Minu, kui maksumaksja taskust tuleb see ka, ja ma arvan, et mina ehk rohkem maksan, kui mõni teine maksumaksja.

(J. Luur, krst: Näidake, kust seda siis peab võtma. J. Voiman, stp: Härra Luur'i taskust. J. Luur, krst: No minult võetakse niikuinii küll.) Ma ütlen, et ma ei suuda kõiki neid üksikuid nähtusi ette tuua, kus rahva õiglusetunne kannatab. Ma võiksin vast meelde tuletada üht nii väga iseloomulikku lauset, mida härra Päts ütles kord oma poliitika põhjenduseks, et demokraatialt ei või kõike head nõuda, et ei või nõuda, et demokraatia oleks mammi, kes igale lapsele ponksi suhu pistab. Aga meie majanduspoliitikat on kahjuks juhitud niiviisi, et ponksi on tõepoolest suhu pistetud, kuid seda on pistetud suhu üksikutele ja teistelt võetakse ära see igapäevane leivakooruke, mis eluülespidamiseks tarvis läheb. Ja mida ütlesid lapsed selle ema kohta, kes selleks, et ühele ponksi suhu pista, võtab teiselt leivakoorukese. Kas nad suudaksid seda ema armastada, kas nad ütlesid, et see ema on õiglane oma laste vastu. Mujal ilmas peavad kodanlikud erakonnad ise omal kulul, oma poolehoidjate toetusel üleval ajalehed, soetavad endale klubid jne, aga meil peab kehv pops, kelle hütü igast servast tuul sisse puhub, küll kaudseid ja otsekoheleid makse maksma selleks, et kodanlus saaks endale klubisid asutada. (K. Tonkman, põl: Kes temale selle sauna siis ehitama peab?) Selle on ta ise ehitanud, ja just selle tõttu on ta nii vilets, et ta vaestes oludes elades peab veel kodanlusele maksusid maksma. (Vahelhüüe: Millal on maksusid makstud klubide ehitamiseks?) Küsige, kust on see raha tulnud, millega Tallinnas „Seltskondlik Maja“ sisse seatud ja üles ehitatud. (K. Tonkman, põl: Kust Teie siis selle raha saite, millega maksusid maksate?) Mina igatahes ei ole seda pangast laenanud. (K. Tonkman, põl: No olete ikka laenanud ka.) Ei ole mina isiklikult pangast pennigi laenanud. (K. Tonkman, põl: No leppime kokku, et olete laenanud.) Viimasel ajal ei ole mul selleks vajadust olnud. (K. Tonkman, põl: No jah, viimasel ajal, aga varemalt olete võtnud?) Jah, varemalt, aga mitte riigi pangast, ja just selle tõttu, et alguses tuli, kui Riigikogus tahtsid istuda, omast taskust juurde maksta. Kuid meil ei soeta mitte kodanlus üksi omale klubisid, vaid ka meie kodanlikku ajakirjandust peetakse üleval riigipangast. (K. Tonkman, põl: Teie olete siis nii jõukaks läinud, et enam pangast laenu ei tarvita. Vahelhüüe paremalt poolt: Seda kõike ei või küsida.) Härra Tonkman, seda Te võite küsida, kuid ma ütlen, et iga inimene, kes laenu ei tee, ei ole selletõttu veel jõukas. (O. Strandman, tõe: Aga Teie ütlesite, et palju mak-

susid maksate.) Jah, maksusid maksan ma küll, ja meie jõukad kahjuks seda ei tee, et nad maksusid maksavad. Igatahes maksavad härrad rahvasaadikud oma palga pealt rohkem tulumaksu, kui mõni ärimees, või pangapidaja, sest need oskavad oma tulusid varjata. Meil on riigipangast otsekohe või Harju panga kaudu makstud miljonid „Kosmos'ele“ ja teistele selletaolistele aktsiaseltsidele, mis Eesti riigile ja rahvamajandusele kaotsi läinud. (Vahelhüüe.) Ma ei tunne seda härrat. (Vahelhüüe: Nüüd ei tunne enam, aga enne tundsite.) Ei ole teda kunagi tundnud. (Vahelhüüe: See oli ju üks „tovarishtsh“.) No sarnaseid tovarishtshid istub teie ridades palju. (Vahelhüüe paremalt poolt.) Teie võtate kahjuks sarnased „tovarishtshid“ omale üle. Mina seda härrat ei tunne ja ei tea, kelle „tovarishtsh“ ta on, kas härra Laarman'i või kellegi teise. (Vahelhüüe paremalt poolt.) Siin Teie vist eksite.

Meie kodanlikud erakonnad on kõiksugu lubaduste abil võimule pääsenud, kuid seda võimu ei ole nad tarvitanud selleks, et rahva heakäekäigu eest hoolt kanda, vaid ainult selleks, et muretseda üksikutele varanduslikke soodustusi. Meie kodanlike erakondade juhtidel puuduvad nähtavasti igasugused aated, ei ole märgata, et nad midagi aate pärast teeksid, nende juures on võimule pääsenud omakasupüüe ja materjaalsed huvid. Kõige selgemini avaldub see poliitilistes võitlustes. Missugused aated ühendavad põllumeeste kogude nime all koondatud hulkasid? Ma küsiks, missugused on aga nende hulkade ideaalid. (Vahelhüüe paremalt poolt.) See on täiesti kindel, et neid hulkasid, kes selle nime alla koonduvad, kihutatakse nende juhtide poolt ülesse kõiksugu demagoogiliste võtetega, äratatakse neis kõige madalamaid, omakasupüüdlikke instinkte. Missugused aated vaimustavad uut koondust, kes asunikke oma mõrda tahab püüda? Ja mille poolt lähevad meie kodanlikud erakonnad üksteisest lahku? Oma tegevuse poolest mitte karvaväärt. Mujal ilmas võidakse majanduspoliitiliste kavade ja lahkuminevate ilmavaadete pärast. Meie kodanlikud erakonnad, kui nad üksteisega purelevad, siis vast ainult isikute pärast. Isiklikud norimised on eriti viimasel ajal otse võimatuseni läinud. Õelge, missugune vahe on näiteks tööerakonna ja põllumeeste kogude tegeliku poliitika vahel. Võib olla, et põllumeeste kogud veidi radikaalsamad on kui tööerakond. Üldse on raske otsustada, kumb neist tagurilisem on. Programmidest võib leida mõningaid lahkuminekuid. Kuid meie kodanlike parteide programme tuleb mõista nagu Armeenia mõistatusi. Näi-

teks: roheline ripub võõrastemajas ja piuksub. Mõista, mis see on? Vastus — heeringas. Miks on heeringas roheline? Ta on üle värvitud, vastab armeenlane. Ka meie poliitilised heeringad on mitmesuguste värvidega üle vöõbatud. Mispärast heeringas piuksub? Sellepärast, et mõistatus oleks raskem üles arvata. Meie kodanlikud poliitiliste parteide programmeid piuksuvad igatahes palju tegevamini, kui armeenlase heeringad, ja piuksuvad selleks, et raskem oleks üles arvata, mida nad õieti sisaldavad. Härra Laarman tähendas koguni, et praeguse lugupeetud Riigivanema deklaratsioon piuksutusi sisaldavat. Mõnest programmeist saab jagu kõige paremini, kui teda vastu pidi mõista. Meie rahvas ei ole aga selle lühikese aja jooksul jõudnud ära õppida juudi viisi tagurpidi lugemist. Selle tõttu on rahvas kaotanud igasuguse usu poliitiliste parteide sisse, on kaotanud usu demokraatiasse. Ja seda täie õigusega, sest meil on praegu demokraatliku valitsuse asemel plutokraatlik, see on mitte rahva-, vaid rahavalitsus, ja seda kõige puhtamal kujul. Ei valitse ka rahvas, vaid ainult mõned üksikud. Rahva laialised hulgad võivad küsida täie õigusega: mida on iseseisvuse kestel võimul olnud erakonnad teinud selleks, et Eesti riik poliitiliselt, majanduslikult ja kultuuriliselt midagi rohkem pakkuda võiks, kui seda tsaariaegses Vene kubermangus oli võimalik saavutada. Vastus on väga kurb.

Poliitiliselt on surve sarnane, et Eestit Euroopas tuntakse Ungari ja Itaalia kolmikvennana. Karistused on poliitiliselt teisiti mõtlejatele rängemad, kui tsaariajal tsaaritapjatele määrati. Ja nende hulgas, kes maha lastud, keda kümneteks aastateks sunnitööle saadetud, leidub igatahes inimesi, kes neid ranke karistusi kannavad aadete pärast, mida nad oma parema äratundmise järele õigeks peavad. Aadete pärast, mis inimkonnale paremat tulevikku püüavad võita, karistatakse kui kõige rängemate kuritegude eest. (Aruandja E. Masik: 1. detsembril olid väga toredad aated.)

Majanduslikult oleme pankroti lävel.

Ja lõpuks kultuurilised saavutused. Tege-likult on meil edendatud ainult piirituse kultuuri. Meil juuakse igalpool, seltskonnas, perekonnas ja mujal, kus vähegi võimalik ja juuakse meelegeitlikult. Vaatleme veel kuritegude arvustikku. Seal paistavad kui peeglist majanduslikud ja kultuurilised edusammud. Võtame kuritegude kogusumma. Kuritegude arv oli 1920. a. — 39.141; 1921. a. — 40.617; 1922. a. — 45.814; 1923. a. — 56.158; 1924. a. — 72.506. (V. Linnamägi, krst: Ja 1925. a.?) Igatahes oli rohkem, kuid siin ei ole veel statistikat kokku võetud. Nende hulgas ei ole

ainult väiksed ja lihtsad kuriteod, vaid ka röövimised ja tapmised. Võtame veel huvitava liigi, see on ametnikkude kuriteod. Neid oli 1920. aastal — 21; 1921. a. — 44; 1922. a. — 74; 1923. a. — 205; 1924. a. — 357. Vaatame enesetapmisi. 1920. a. oli neid 58; 1921. a. — 114; 1922. a. — 137; 1923. a. — 157; 1924. a. — 330. (J. Luur, krst: Kuidas teistes riikides lugu on?) Teistes riikides vähe- neb, meil aga suureneb, selles see vahe seisabki. (Aruandja E. Masik: Kas olete kindel selle peale?) Olen kindel, ma olen neid andmeid võrrelnud. Inglismaa, selle peale vaatamata, et ta töötatöölise arv suurem ja majandustingimised mitmeti raskemad, suudab sarnast majanduspoliitikat ajada, et kuritegude arv palju vähem on, mille läbi teiste kodanikkude elu ja varandus kindlustatud. (K. Tonkman, põl: Teie räägite praegu enesele vastu. Ennem ütlesite, et Eestis on kõige halvem, nüüd ütlete, et Inglismaal on halvem.) Igatahes on Eesti töölisel siis, kui ta ilma tööta on, palju halvem elada, kui Inglise töölisel, sest seal antakse ainult toetust suuremal määral, kui meie tööline oma töö eest saab. (K. Tonkman, põl: Ükskord ütlete, et siin on halvem, teinekord jälle, et parem.) Härra Tonkman, Teil üksi võib siin hea olla, aga mitte kellelgi teisel.

Need on ametlikud arvud, mis kuritegude kohta kokku võetud. Need andmed pakuvad meile väga kurva pildi. Kui meie sel moel progresseerume ja edasi läheme, siis peab küll küsima: mis kasu on neist summadest, mis riigi eelarves meie riigi sisemise julgeoleku peale välja antakse, kui need summad meile seda julgeolekut kindlustada ei suuda. Mida varem ja mida rohkem sellest aru saadakse, seda parem meie rahvale. Ei ole küllalt sellest, et isiklike vahelhüüetega tulla, vaid tuleksid kõik abinõud tarvitusele võtta, et sellest seisukorrast aru saada ja seda parandada püüda. (Aruandja E. Masik: Tulevane siseminister!)

Juhataja **M. Juhkam**: Faktiliseks märkuseks on sõna rkl. Tõnisson'il.

J. Tõnisson (rhv): Austatud Riigikogu liikmed! Korduvalt on rkl. Tonkman tarvilikuks arvanud seletada, nagu oleks riigi majandusnõukogus raudteede ehitamiskava arutades temale juhataja poolt takistust tehtud, oma seisukohta väljendada raudteevõrgu kava asjus. Eriti rõhutas rkl. Tonkman, nagu oleksin mina, kui riigi majandusnõukogu juhataja, oma isikliku mõju abil läbi surunud Pärnu-

Eidapere raudtee ehitamise toetamise ettepaneku riigi majandusnõukogus. Selle vastu olen mina juba varem näidanud, kuidas kõik need seletused täiesti ekslikud on. Esiteks on riigi majandusnõukogus raudteede ehitamise kava arutatud täiesti asjalikult ja erapooletult. Seal on erikomisjon valitud, kes seda küsimust läbi kaaludes oma seisukohad ettepanekutes väljendanud. Erikomisjoni juhatajaks oli rkl. Laidoner, ja komisjoni liikmeteks olid Riigikogu liikmed ning teised asjatundjad. Sellejuures ei ole mina kui riigi majandusnõukogu juhataja mingisugust survet avaldanud ega avaldada saanud ei otsuste vastuvõtmise, ega läbiarutamise käigu kohta. Rkl. Tonkman'ile ei tehtud ka mingisuguseid raskusi oma seisukoha väljendamiseks raudteedevõrgu kava arutamise juures. Kui aga rkl. Tonkman ainest kõrvale kaldus ja selle tõttu juhatajalt märkuse osaliseks sai, siis loobus härra Tonkman meelevalduslikult seda sõna edasitarvitamast. Juhatajal ei olnud ometi võimalust teda edasi kõnelema sundida. Kui härra Tonkman'il veel midagi asjalikku öelda oleks olnud, siis oleks ta seda kahtlemata teinud. Aga kõige selle peale vaatamata, et nende rkl. Tonkman'i seletuste vastu on tõsiasju ette toodud, on rkl. Tonkman ikkagi veel tarvilikuks pidanud sedasama korrata. Minul ei ole mingisugust huvi rkl. Tonkman'iga siin vaidlema hakata, aga ma konstateerin neid tõsiasju, et osataks hinnata seda, kuidas üks Riigikogu liige olukorda ekslikult kujutab.

Riigi majandusnõukogus pooldati Pärnu-Eidapere raudtee-ehitamist Viluvere kaudu haruteega Väändrani muuhulgas neil põhjustel, et see tee loob ühenduse kahe tähtsa majandusliku keskkoha vahel, avab riigi ja Pärnu linna päralt olevad metsa-alad üldisele kasutamisele, eriti ka väljaveoks, ja annab võimaluse ehitada raudteejaamu käidavate teede kohta. Siin on rkl. Tonkman ikka kõnelenud sellest, et raudtee käib läbi metsade. (M. Laarman, põl: See on õigus!) Selle vastu ei ole riigi majandusnõukogus ka keegi vaieldud, sellepärast, et kui keegi tahab raudteed tarvitada, siis temal tarvis ei ole raudteeliini kõrval ühes joosta, vaid temal tarvitseb ainult raudteejaama minna, et edasi saada. Raudtee sihiajamise juures on see tähtis ja harilikuks viisiks saanud, et aetakse raudtee läbi vähemkasutatavatest maadest ja vaadatakse ainult selle peale, et raudteejaamad oleksid käidavamatel kohtadel. Selles mõttes on ka Pärnu-Eidapere raudteeliini kavade tegemisel erikomisjon rõhutanud, et kuigi raudtee käib läbi metsadest ja majanduslikult vähemkasulikkudest maa-aladest, on raudteejaamad ometi kavatsetud ehitada just niisugustele kohtadele, kust suured

maanteed läbi käivad, et rahval kergem juurde pääseda.

Sellelt seisukohalt võin mina öelda, et riigi majandusnõukogu vastu siin niisuguseid etteheiteid ei saa ette tuua, kui asja tõsiselt kaalutakse. Mina kui majandusnõukogu juhataja tõrjun tagasi kõik need sihilikud väited, millega asja katsutakse nõnda pöörata, nagu oleks seal ühe või teise maakonna huvide rikkumiseks raudteeliin nii soovitatud. Seal võeti arvesse just seda, et meil esimeses joones on võimalik riigi eelarve korras raha just selle raudtee ehitamiseks määrata. Kuigi raudteeliin, mis viib Raplast Virtsu, ka tarvilikuks tunnistati, ei saadud nende summadega ometi selle liini ehitamist ette võtta. Ei saa asja kuidagi niiviisi pöörata, nagu ei oleks tahetud teiste maakondade õiglasi huvisid rahuldada, vaid seal võeti tõsiseid asjaolusid arvesse.

Juhataja **M. Juhkam**: Et Riigikogu üle kahe tunni töötanud, kuulutan veerandtunnilise vaheaja.

Vaheaeg algab kell 7.15 min.

Pärast vaheaega jätkub koosolek kell 7.35 min.

Koosolekut juhatab abiesimees **M. Juhkam**.

Sekretäri kohal sekretär **J. Holberg**.

Juhataja **M. Juhkam**: Riigikogu koosolek kestab edasi. Sõna on küsinud rkl. Arras, kuid on oma järjekorra rkl. Tonkman'ile edasi andnud.

K. Tonkman (põl): Austatud Riigikogu liikmed! Härra Martna tõi muuseas ette ja pani pahaks, et olevat antud eelarve korras piimatalitustele laenusid, (K. Virma, stp: Teie ei saanud aru!) mis eelarve korras maksu maksjatelt sisse pidanud tulema ja millest vaene töörahas midagi ei saa. Nii oli lühikene kokkuvõtte härra Martna kõnest. Ma tahaksin seda küsimust natukene puudutada ja nimelt, kuivõrd kasulik ehk mittekasulik on karjasaaduste väljavedu. Sest saadik, kui ühispiimatlitused on laenusid saanud, on karjasaaduste väljavedu tõusnud ja ulatas käesoleval aastal 2½ miljardi margani. Siin tähendas härra Martna, et see raha, 2½ miljardit, minna otsekohe põllumeeste taskutesse, kuna töörahas sellest midagi ei saavat. Mina pean ütleva, et see on täiesti isesugune arusaamine. Ma küsiks härra Martna käest, kust tuleb see raha, millega maksetakse põllutöölisele palkasid? See tuleb sellest rahast, mis või eest saadakse.

Edasi, — kui tahetakse, et põllumajandus edenema peab, ja kui tahetakse, et töökriisi, mis sotsialistide arvates praegu õige suur, lahendada peab, siis on ainuke tee see, et põllumajandus tuleb jalule aidata, ja mitte ükski nii, et töötatöölisele ja töörahvale teenistust anda, vaid see töö peab ennast ka ära tasuma, ja ka välisraha tooma. Härra Martna jättis selle hoopis rääkimata, et riigi eelarve korras on suuri summasid antud — ja antakse veel töötatöölise toetuseks. On miljonid välja antud, Lasnamäe kaevamiseks, Kadrioru ranna täitmiseks jne., ja need miljonid, mis sinna maetud, ei tule kunagi enam tagasi. (A. Jõeäär, stp: Tulevad küll!) See võib Teie arvamine olla, aga mitte minu arvamine. Härra Martna loogika oli niisugune, et need rahad, mis piimatalitustele lähevad, jäävad põllumeeste taskusse ja ei tule riigikassasse tagasi. Ma läheksin aga veel kaugemale. Ega see ei tähenda veel midagi, kui teatud majandusharule laenu lubatakse, nagu seda ühispiimatlitustele on antud. Need laenu jäävad nulli peale, kui mitte edenemisvõimalusi ei anta. Sellest rääkisin ma juba lühidalt eelarve juures, ja ei taha mitte täna kordama hakata. (K. Virma, stp: Teie olete sellega harjunud.) Ma lähen edasi härra rkl. Jõeäär'i väidete juurde, kes tähendas, et riik ei taha töölisele midagi anda. Kui siit tähendati, kust see tuleb, siis ei vastanud keegi selle peale, ja Teie, rkl. Jõeäär, olete ka üks nendest, kes praegu siin koos on. (A. Jõeäär, stp: Mina hääletan selle vastu!) Teie võite ju hääletada, loogiline järeldus oleks sellest, et Teie tahate rahva kulusid mitte vähendada vaid, et terve Riigikogu peaks eelarve tagasi lükkama. Ma olen alati öelnud, et sotsialistid on valjud ja vahel isegi head arvustajad, aga siin löövad nad rööpast välja. Mina tooksin eilse kõne juurde ühe näite, kuidas minister Virma toimetab: andis raudteeülemale käsu 15 minuti jooksul Mayeri vabrikule õli peale tellimine ära anda 1 miljoni marga suuruses, selleks käskis tema — minister — vastu võtta viiesajatuhande-margalise vekslit, millel aga väärtust ei olnud. Nüüd on ammu termin möödas, kuid tellimine ei ole täidetud. Sellest näeme meie, kuidas minister Virma ei olnud tähtis mitte meie majanduspoliitika, vaid tal oli ainult tähtis see, et teatud inimesed kasu saavad. Siin oli see fakt, et Mayeri vabrikul oli tarvis ruttu raha saada, et töölisele palka maksta, ning siis said kõik muud asjaolud kõrvale jäetud. Vaadake, ega niimoodi ei saa meie riiki valitseda. Läänud aastal nõudis teedeminister 160 miljonit krediiti erakorralisteks kuludeks, ja sellest on kõigist vaevalt 20 miljonit ära tarvitatud, ja 140 miljonit oli eelarvele ainult koormaks. Niisuguseid asju sotsialistid

arvesse ei võta, vaid tulevad ja ütlevad, teie nõuate, teie tahate. Need on väga ilusad sõnad, mis teie siin räägite, aga kui teid majanduselu juhtima panna, siis panete teie kümnekordsed maksud inimestele peale ja lähete kohe kraavi. Rkl. härra Tõnisson tähendas faktilise märkusega, olgugi et see minu arusaamise järgi enam faktiline märkus ei olnud, vaid asja puhtsisuline arutus, — et tema mind kunagi ei ole keelanud majandusnõukogus kõnelemast. Õige, härra Tõnisson ei keelanud mind üksi, vaid ta keelas ka kõnelemast Lääne maakonna esitajat härra Saar't, ja kui ma ei eksi, siis vist ka Saare maakonnavalitsuse esitajat härra Neps'i, kes tahtsid seletada ja ära näidata, et majanduslikult ei ole mitte kasulik praegu Lelle-Eidapere raudteed ehitama hakata, vaid Rapla-Märjamaa-Virtsu raudteed. Kui kõnelejad, mina ja teised, seda seletama hakkasid, et teised liinid kasulikumad oleksid, tegi rkl. härra Tõnisson, kes majandusnõukogu juhataja, märkuse, et see läheb asjast kõrvale, see ei puutu asjasse. Noh, kuidas siis arvustada saab? Kuidas kalkulatsioonidega lugu oli, see jäi täiesti kõrvaliseks. Pärnu tee pidi minema üle Tori, Vändra ja Türi, siis tähendas rkl. härra Tõnisson kindlal sõnal oma otsuse: tee siht tuleb võtta Pärnu-Sindi-Vändra, haruteedena Vändra-Lelle. Aga kui teostama hakati, siis mindi Viluvere metsadesse, kus rebane ajas sabaga nii vinta-vänta sihi ette kuidagi viisi, ja sealt aeti tegelikult tee järele. Härra Tõnisson tähendas, et kõik andmed olla selle poolt kõnelenud, et tulla esimeses järjekorras Lelle-Pärnu raudtee ehitada. Kuid ma juba tähendasin, et need andmed olid ühekülgsed. Kui ühel Riigikogu koosolekul riigi majandusnõukogu komisjon aruandega esines, ja kui mina kõnelesin selle poolt, et aruande komisjoni otsus tuleb vastu võtta, ja et Lelle-Eidapere raudteed on seadusevastaselt ehitama hakatud, ja ütlesin sealjuures, et Rapla-Virtsu tee siht aetud ja kavad selle kohta tehtud, siis ütles härra Tõnisson, et mis teie sellest raudteest Läänemaale ehitate, sest Läänemaal pole midagi „taga vedada“, ja Riigikogus hakkasid kõik naerma. Pean tähendama, et majandusliku kava järele annab Virtsu-Rapla raudtee aastas 40 miljonit puhaskasu. Edasi vaatame härra Tõnisson'i isiku ja „Postimehe“ seisukohta, mis härra Tõnisson'i väljaandel ilmub. Mina lugesin „Postimehest“, — nüüd ma teda enam ei loe, sest ta on põllumeeste poolt boikoti alla pandud, — et „Postimees“ kirjutas: väga tarvilik on Rapla-Virtsu raudtee, ja kuidas Läänemaa põllumees raudtee puudusel hädas on. Riigikogus on aga härra Tõnisson hoopis teine isik, ja „Postimees“ on teine isik. Et Pärnu-Lelle-Eidapere raudteed seadusevastaselt ehi-

tama on hakatud, seal on ka palju härra Tõnisson kaasa aidanud, et see praegu selles sihisk ehitatakse, mida ta mitte olema ei peaks.

Juhataja **M. Juhkam**: Faktiliseks märkuseks on sõna rkl. Martna'l.

M. Martna (stp): Mul on ainult paar lauset öelda. Härra Tonkman tähendas siin, et mina olevat öelnud, piimäihisustele ei peaks laenu antama. (K. Tonkman, põl: Ma sain sellest nii aru.) Ega ma selle eest vastutada ei saa, kuidas Teie aru saate. Ma rääkisin sedaviisi, et laenuandmine ja toetamine on soovitatav. Aga meie peame vaatama, kust see laenu tuleb. Ja minu arvates ei või seda laenu vaeste inimeste maksudest anda, kes oma sissetulekust suure osa kaudsete maksude arvel riigikassasse maksavad, ja ise sealjuures vaevalt elada võivad! Ma olen selles arvamises, et laenu peab andma niisugustest sissetulekust, mille kaudu vaesed inimesed koormatud ei saaks. (Vahelhüüe K. Päts'i, põl poolt.) Just kogu sellest laenupoliitikast, sellest samast lähtekohast välja minnes, selle sama vinkli all rääkisin ma kogu aeg, härra Päts ei olnud mitte siin. (Teedeminister O. Amberg: Vinkel ei ole eestikeelne sõna!) Sellesama „nurga“ all ei saa ma mitte öelda, see tähendaks midagi muud ja vististi on sõna „vinkel“ eestikeelde võetud, ja mina ei ole uuemate oskussõnadega veel tegemist teinud, sellepärast jään vana meetodi juurde. (K. Päts, põl: Vanas suunas!) Jah, vanas suunas. Härra Tonkman on ehk nõnda lahke ja parandab seda. Tähendab ma ei ole laenude vastu, vaid selle vastu, et vaesed inimesed selle all kannatada saaksid. Riigi eelarve peab sedaviisi kokku pandud olema, et üks rahvakiht teise kasuks koormatud ei saaks. Siin küsitakse, kuidas seda teha? Aga ega mina rahaminister ei ole, härra Leo Sepp on rahaminister. (M. Martinson, põl: Kuidas põllumeeste suured maksud teistele rahvakihtidele kasuks lähevad.) Ja nendest suurtest maksudest ma ei rääkinud. Härra Martinson, ehk räägite Teie sellest, kas on Teil võimalik näidata, kuidas põllumeeste suured maksud kasuks tulevad vaestele töölistele. (Vahelhüüe.) Ma ei tea, millal ma Teiega rääkinud oleksin, ma ei ole Teiega kunagi muul viisil rääkinud, kui siit sinna ukseurka. (M. Martinson, põl: Ja mina rääkisin selle sama vinkli all Teiega, nagu Teie minuga!)

K. Virma (stp): Ma ei saa tõsiselt tähelepanu keelata rkl. härra Tonkman'ile. Ta on kõige püsivam Riigikogu liige selles mõttes,

kust ta otsast on kord peale hakanud, sealt ta tirib kas või kuidas, aga ta tirib. (M. Laarman, põl: Kui ots on olemas, siis saab kinni võtta.) Ei tea, see on veel küsimus, kelle ots see on, aga ikka ta tirib seda otsa, ja selles asjas ütlen ma, et ei saa talle tõsist tähelepanu keelata. Aga ta selle juures unustab ära, et see rebasesaba, mis Viluvere metsast olla läbi käinud, vahest ainult härra Tonkman'i enese peast on läbi käinud. Ei saa sinna midagi parata. Kahjuks nende võtete juures, mida härra Tonkman tarvitab, paratamatu tundub, et härra Tonkman'i põllutööministeeriumis käimise lugu esile tükib.

Härra Tonkman tambib ühte asja lõpmatuseni, mingi kas või maailm hukka, ikka olla asi niimoodi, nagu tema on asjast aru saanud. Tänapäevane juhtumine näitab, et rääkigu härra Tõnisson, või rääkigu teised majandusnõukogu liikmed oma tõendus, aga härra Tonkman tuleb ikka jälle ja ütleb, et temalt võeti sõna ära. Mina olin ka sel korral seal koosolekul ja pean ütleva, et asi oli tööpoolest nii, nagu härra Tõnisson rääkis, aga siinsamas tuleb härra Tonkman ja seletab korduvalt, et asi ikka nii olevat olnud, nagu tema räägib. Sarnase püsivuse juures on väga kahju, et härra Tonkman käsitleb asju nõnda, et neil ei ole ei kätt, ega jalgu, ega otsa. (M. Laarman, põl: Aga mõnikord on!) Härra Laarman, praegu ei ole mõnikord, mina räägin sellest, mis praegu jutus on. Samuti ütleb jälle härra Tonkman, et Riigikogu tunnistas selle raudtee ehitamise seadusevastaseks. Siinsamas vaidleb ta ise härra Tõnisson'iga, öeldes, et riigi majandusnõukogus oli see asi ees. Aga rkl. härra Tonkman vaikib kindlasti sellest, et tema üksipäini oli majandusnõukogus teise kava poolehoidja, kuna kõik teised Vabariigi Valitsuse poolt teostamisele võetud kava poolt olid. Ta vaikib püsivalt, sest tema siht on kindel, ja nagu ta pärast mulle isiklikult rääkis, seda majandusnõukogu otsust ei maksa täita — tahab tema Rapla-Virtsu raudtee ehitamisele esimest õigust.

Mina arvan, et rkl. härra Tonkman ei oleks midagi seadusevastasusest kõnelenud, kui praegu ehitatav raudtee oleks Raplast Virtsu poole läinud, samuti nagu ta ei riidle selle üle, et minister Virma süüdlane on, et Kasari jõge süvendama hakatakse. Vaadake, siin ta vaikib. Siin võiks ta sama hästi seletada süüdistusi minu kohta, nagu selle raudtee-ehitamise juures ta teeb, aga vaat' see süvendustöö on tema küla ligidal, peale selle temale kasulik asi, ja sellepärast on temal peasi, kui aga Kasari jõgi saab süvendatud. Härra Tonkman, Teie peaksite oskama vahet teha isiklike ja üldhuvide vahel.

Muuseas tahtsin ma selle fakti kohta sõna võtta, mida rkl. härra Tonkman täna eriti siin ette tõi, nimelt et mina olla teedeminister olles 15 minuti jooksul käsu andnud raudteevalitsusele õlitellimist anda. Kas mina selle juures 15 minutit tarvitsin või teistele 15 minutit aega andsin, jääb nüüd arusaamatuks, aga mingisugust suurt kiirust selle 15 minutiga taheti igatahes ette tuua. Ma võin öelda, et õlitellimise küsimus ei käinud 15 minuti jooksul, vaid mitu nädalat, ja terve tuum selle juures seisib selles, et taheti väljamaalt õli tellida, aga kaubandus-tööstusministeeriumis nõuti kindlasti, ja ka Vabariigi Valitsus oli sellel arvamisel, et peab katsuma oma õli raudteel tarvitada. Vabariigi Valitsuse otsusel, kus muuseas ka teie rühma liikmed, siseminister härra Einbund ja härra Soots sellest hääletamisest osa võtsid, tegi Vabariigi Valitsus otsuse, (Sõjaminister J. Soots: Mind ei olnud seal koosolekul.) ...võib olla, Teie ei olnud sellel koosolekul, see võib võimalik olla, aga igatahes see jutt oli juba ammu, kuid ma ei ole kunagi kuulnud, et Teie, härra kindral Soots, oleksite sellele vastu vaieldud, kui tahetakse sisemaal aineid valmistada, mis meil enestel vaja läheb. Ma arvan, et Teie selle vastu kunagi ei ole olnud. (Sõjaminister J. Soots: Ei, selle vastu ma ei ole olnud.)

Mina usun, et teil põhimõttelikult selle vastu midagi ei ole. Nõnda viisi, et mina olen olnud ainult valitsuse otsuse täitja. Valitsus tegi otsuse, et tuleb Mayeri vabrikule, kellel oli juba kaks vaati õli valmis, mis kaubandus-tööstusministeeriumi andmete järgi pidi raudtee nõuetele vastama, katseks tellimine anda. Teine samasugune asi oli asfaldi tellimisega. Ka see võeti väljaspool järjekorda ette ja Mayeri vabrik pidi seda valmistama. Siis on veel üks asi: Nimelt Mayeri vabrik sai riigilt 5 miljonit, mis pidi kindlustama, et need tellimised täidetakse. Selle kindlustuse asjus olen mina etteheiteid teinud kaubandus-tööstusministeeriumile ja näidanud, et 5 miljonit küll anti, aga kindlustust õli ja asfaldi tellimise asjus ei muretsetud. Selles asjas võib etteheiteid korrata. Valitsus katsus sammusid astuda, et Mayeri vabrik seisima ei jääks, et töölisi ei pruugiks lahti lasta, ja sellepärast oli palgamaksamise suhtes erilist kiirust tarvis. Halbtus selle küsimuse juures ei ole selles, et seekord see tellimine anti, vaid siin võib etteheiteid teha ainult kaubandusministeeriumile, kes 5 miljonit andis Mayeri vabrikule välja, ja ei hoolitsenud selle eest, et nende kahe tellimise täitmine oleks kindlustust leidnud. Selles asjas võib minu arvates kaubandusministeeriumile etteheiteid teha.

Juhataja **M. Juhkam**: Sõna on fakti- seks märkuseks rkl. Tonkman'il.

K. Tonkman (põl): Austatud Riigikogu liikmed! Kodukorra põhjal ei saa mina sisuliselt sõna võtta, sellepärast pean lühidalt tähendama, et rkl. härra Martna ei lükanud midagi ümber. Eelarve korras tulevad need summad ja lähevad eelarve korras jälle tagasi riigikassasse.

Edasi pean mina tähendama faktilise märkusena, et minul ei ole mingit huvi isiklikule pinnale minna, kus härra Virma tuleb ja räägib Kasari jõest, minu talust ja teistest asjadest. Neid asju võib teises kohas rääkida, aga mitte Riigikogus.

Ja siis pean ma veel tähendama, et riigikontrolöör on ka õlitellimise kohta protesti avaldanud.

Teedeminister **O. Amberg**: Austatud Riigikogu liikmed! Eile, kui härra Tonkman eelarve puhul kõnet pidas, ei olnud mul võimalik Riigikogu koosolekul viibida. Kuid läbi lugedes stenogrammi leidsin mina härra Tonkman'i kõnes järgmise ütelse: „praegune teedeminister härra Amberg käib Eidupere-Pärnu raudtee-ehitamise asjus endise teedeministri härra Virma jälgedes.“ Seal on siis üks vahelhüüe härra Gustavson'i poolt, kus on öeldud, et jänesel olla pikad jäljed. Mina tahtsin selle asja kohta tähendada, et mitte arusaamatusi ei tuleks, et siit välja ei loetaks, et praegune valitsus seda Eidupere raudtee-ehitamist täitsa õigeks peab. Selles asjas on Vabariigi Valitsus oma sõna öelnud oma deklaratsioonis ja ka sellega, et tema sellekohase seaduseelnõu esitanud, mis aga kahjuks sennijani Riigikogu komisjoni poolt vastu võetud ei ole. Et praegune valitsus üldiselt seda Eidupere-Pärnu liini toetas ja sellekohase seaduseelnõu esitas, siis oli see tingitud selle läbi et endise valitsuse poolt algatatud raudtee-ehitamise peale oli juba suuremaid summasid välja antud, ja õige palju lepinguid sõlmitud. Sellepärast võeti ka aluseks see liin, nagu ta oli alustatud endise valitsuse poolt. Aga sellejuures pean tähendama, et mina isiklikult, kui härra Tonkman minule etteheiteid tahab teha, toetasin seda teist liini, mis Türilt pidi Pärnu minema. Aga et neid miljonid, mis juba selle Lelle-Eidupere-Pärnu liini peale välja antud olid, päästa, siis tuli tahes või tahtmata selles sihis edasi töötada. Et aga nüüd Riigikogu otsuse on teinud, ja täna mina kirja sain valitsuse kaudu Riigikogu juhatusel poolt, kus see otsus avalikult teada antakse, et ilma Riigikogu otsuseta, kui tema ei ole seadust välja andnud, ei või uusi raudteeliine ehitada, siis olen mina tänasel

päeval telegraafi teel Pärnu-Eidupere liini ehitamise tööd kõik seisma pannud.

K. Indermitte (põl): Austatud Riigikogu liikmed! Teise Riigikogu kokkuastumise järele ei tahtnud meie poliitilised erakonnad palju sellest kuulda, et Eesti on põllumajanduslik riik. Pärast aga, kui kõigi selle kiuste põllumajandus suuri edusamme tegi, väljavedu suu- resti edenes, siis hakkas see mõte enam läbi lööma, ja tänasel päeval tunnistavad pea kõik erakonnad, et tõesti Eesti põllumajanduslik riik on. Nüüd oleks aga tarvis olema küsida, kas meie II Riigikogu kestuse ajal seadusandlus ka nüüd seda rada käinud on, mida tema käima oleks pidanud, see tähendab põllumajanduslikust seisukohast. Kui vaadelda käesolevat eelarvet, võrrelda teda kolm aastat tagasi, see on 1924. aasta eelarvega, siis peab küll ütleva, et seda ei ole.

Kui võrrelda mõne üksiku ministeeriumi eelarvet põllutööministeeriumi eelarvega, siis näeme, et see eelarve kaldub kõigile mujale poole, aga mitte sinnapoole, mis seda keelt räägiks, et siin põllumajanduse arenemisest saaks jutt olla. Kui vaadelda näiteks töö- hooldekandeministeeriumi eelarvet, siis nagu kuulsime härra rahaministri, kui ka eile härra eelarve aruandja käest, on see teinud võrdlemisi suuri edusamme. Siis võiks nimetada veel haridusministeeriumi, mis veel suurema edusammu on teinud. Kui aga sinna kõrvale seada põllutööministeeriumi eelarve, siis näeme, et see on nende edusammude asemel teinud sammu tagasi, kui juurde võtta ka operatsiooni fondid, mis teataval viisil ka põllumajandust edendada aitavad. Kuid seal on siis ikkagi tagasimine olnud 46 miljoni marga võrra. Arvatakse küll vist, et seal edenemine enam tarvilik ei ole ja et sinna enam vaja pole toetust anda, vaid et see ise edasi minema peab. Kuid minu arusaamise järgi ei ole asi nii. Kuipalju nüüd põllutööministeerium toetust peaks saama, on ju raske öelda, kuid kõike seda arvesse võttes, kuidas meil on talitatud töötatöölise suhtes — neid peetakse üleval, neile otsitakse tööd — siis arvan mina, et oleks küll täielik õigus neid inimesi kõigepealt tööle juhtida. Selleks võtaksin mina ühe maa-ala ja nimelt meie heinamaad, mis välja teevad natuke rohkem, kui meie praegune põllupind. Meie praegune põllupind on 23,4% ja heinamaad on 24,4%, see on, suurem kui meie põllupind. Sealjuures räägitakse ikka ja alati — meil on tööpuudus, meil ei ole midagi teha, meie peame neid töölisi üleval pidama, neid vabrikutes pidama, neile palka maksma ja tööd otsima. Aga minu arvates on kõik see loodusvara, mis lamab seal

põõsaste vahel, see päratu pind, mida meie ei jaks üles harida, — sinna peaksime need inimesed tööle juhtima. (M. Martna, stp: Ja mis Teie tahate siis seal lume all teha? Lume tahate seal pealt ära ajada lasta? — J. Piiskar, stp: Mis seal põõsaste all siis lamab?) Härra Piiskar, Teie teate väga hästi, et $\frac{3}{4}$ meie rahvast elab maal, ja need on ka nüüd lumega seal. (M. Laarman, põl: Need enam linna ei tule!)

Kui nüüd arvata, et seal, võib olla on väikene protsent ära kultiveeritud, siis on ikkagi veel tublisti üks miljon hektaari, mille üles harida võiks, ja sinna võiksid inimesed tööle asuda, linnast ära, siis ei oleks tarvis nende jaoks linnas maju ehitada ja hulki miljonid nende kätte anda. (K. Virma, stp: Mingu siis juba Brasiiliasse!) Ka sellest Brasiiliasse minemisest võib rääkida. Mul on üks Brasiilia kiri, mis ma alles eile sain, praegu taskus.

Kui seda ühte miljonit hektaari üles harida — ja ma arvan, et meie seda ükskord tahes või tahtmata kultiveerima peame, nii ometi jääda ei või, ja ma ei taha uskuda, et kõik järgmised Riigikogud ja järgmised valitsused, mis nende Riigikogude poolt valitud, asja kohta ükskõiksed oleksid, — et laseme inimesed Brasiiliasse minna, ja kes siis tööta on, nendele ehitame majad ja laseme nad siin elada. Mina arvan, et ometi nii jääda ei või, ja kujutan omale ette, et kui seda ühte miljonit hektaari tahetakse ära kultiveerida 50 aasta jooksul — ja tahaksin näha, et 50 aasta jooksul oleksid kõik meie heinamaad kultiveeritud — siis peaksime iga aasta 20.000 hektaari kultiveerima. See kõik tarvitab tööjõudu. (Vahelhüüe pahemalt poolt.) Jah, jäävad küll, kui Teie niisuguseid seadusi välja annate ja niisugust poliitikat ajate, et inimesed peavad välja rändama. Kui meie suudaksime iga aasta 20.000 hektaari maapinda juurde võita, siis oleks see meile ometi väga suur soodustus. Inimesed saaksid seal tööd, ja ma pean tähendama, öeldakse, et nüüd on lumine ja mis inimesed seal lumega teevad — on väga palju inimesi, kes maal ainult suvetööst ära elavad. Maal arvatakse töölise palk 50.000 peale, ja selle 20.000 hektaari ülesharimine iga aasta kui arvame — mitte nii nagu härra Martna arvas, — 35.000 hektaari kohta, vaid 25.000, siis maksab see ülesharimine 500 miljonit aastas. (M. Martna, stp: Ma kõnelesin põllust, Teie — heinamaast. Ma arvan, et põlluhektaar maksab rohkem.) Sellest leiduks tööd 10 tuhandele töölisele, ja nad oleksid väga ja väga rahul, kui nad ka praegu lumega maal võiksid olla ja ei pruugiks linna tulla töötatöölise palka saama.

Edas' ütles Riigikogu popsiseadusega, et edaspidi enam ei peaks arenema eluasemekohad. (J. Piiskar, stp: Mis Teie siis nutate.) Mina ei ole kunagi nutnud, mul on ükskõik, kas mul on 92 tiinu või 90 tiinu maad, aga popsiseadusega on minu arvates vastu võetud põhimõte, et taluperemehed eluasemekohti edaspidi andma ei pea. Popsid on enesele eluaseme leidnud ja on väga võimalik, et paljud neist oleksid praegu linnas olnud, poleks peremees neile mitte võimalust andnud oma kohakesel elada. Aga popsiseadusega pandi sellele pitser peale. Mis on Riigikogu, mis on Vabariigi Valitsus selleks teinud, mis on meie seadusandlus selleks teinud, et ka edaspidi võimaldatakse eluasemesaamist. Kõik see ei räägi ju ometi sellest, et meie seadusandlus põllumajanduslikus sihis midagi ära oleks teinud, mitte midagi ei ole selleks ära tehtud.

Siin nimetati ka väljäreändamist. Mina õnneks sain alles eile Brasiiliast kirja... (M. Martna, stp: Kas kutsutakse sinna?) ...kus inimene, kes perekonnaga sinna läks, kirjutab, et ta ei kahetse seda, et tal on võimalus vähemalt 12 tundi päevas tööd teha. Mina loen sellest kirjast ka välja, et ta on sealse olukorraga väga rahul, sest ta saab kõigevähemalt oma tööga seal ära elada. Aga täna hommikupoole jooksid tormi kõnetooli: Jumalukene, missugune õnnetus, tahetakse sundida 10 tundi tööd tegema! Kuikaugele meie siis saame. Võimaldage inimestele tööd teha, ärge püüdke neid kinni pidada, laske inimesed lähevad tööle, laske neil elada. Niikaua kui meie tahame inimesi linnas kinni pidada töötatöölisena, saab see Eesti riigile ainult õnnetuseks.

Edasi tahaksin puudutada toetust kultuurilisel alal. Eelarve alamkommissjonis, kus haridusministeeriumi eelarve arutamisel oli... (J. Piiskar, stp: Suurepärase käeliigutus!) neid ilusaid käeliigutusi teen veel tänagi. Alamkommissjonis olin mina üks nendest, kes julgesin puudutada kultuurkapitaali seadust. Sel puhul pühendasid kõik ajalehed väga pikki artikleid ja juhtkirju, kõige rohkem aga „Postimees“. (M. Martna, stp: Muidugi, ülikooli lähedal.) Minule pandi seda väga pahaks ja lasti välja paista, nagu oleksin mina kultuuri vastane jne. Aga kõik ajalehtede kirjutused lasksid märgist mööda. Mitte ainult mina, vaid ka teiste rühmade liikmed, kes tahavad tööle au anda, peavad tunnistama, et kõiki kultuurasutusi toetada ei saa.. (M. Martna, stp: Ajalehed on nurjatust kirjutanud!?) Eelarve alamkommissjonis keerles küsimus kogu aeg kultuurkapitaali ümber. Kui meie kultuurkapitaali seaduse vastu võtsime, siis olin mina ja minu rühma kaaslased arvamisel, et need 25 miljonit,

mis tegelikult haridusministeeriumi eelarves iga aasta olid, langevad sealt ära, ja see läheb kultuurkapitaali külge. Eelarve jagati laiali, ja siis selgus, et 25 miljonit, mis iga aasta haridusministeeriumi eelarves, oli ka tänava sinna üles võetud. Siis tekkis haridusministeeriumi alamkommisjonis küsimus, et kas on otstarbekohane, et kõik need asutused, kes iga aasta haridusministeeriumi juures kultuurkapitaalist osa saanud, ka nüüd kultuurkapitaalist toetust peavad saama, aga mitte enam haridusministeeriumi eelarvest. Ja sellest läksid õieti kõigi rühmade komisjoni liikmed välja, aga keegi ei olnud seal kultuurilise toetuse vastu. Ma pean ütlema, et kultuurkapitaali eelarvest, mis kokku on seatud, läks alamkommisjoni liikmetel korda eelarvet saada. Siin minu arusaamise järgi ei saa eelarve jagamist õnnelikuks pidada esimesest osast peale, kirjanduse sihtkapitaal, kust vanadele kirjanikkudele, kaheksale inimesele, 5—12 tuhat kuus kindel paiuk või palk määratud. Edasi kõik teised peale nende, niipalju kui meil neid õieti on, see on 14 inimesele kindel palk 12 tuhat marka kuus. Kahjuks ei ole vist siin haridusministeeriumi teaduse- ja kunstiosakonna juhataja härra Ney, kes tõendas kindlal sõnal, et ei ole õige, et neile kindel palk oleks määratud. See oleks võinud toetus olla. Kui teie, härrad Riigikogu liikmed, võtate selle kultuurkapitaali seadusi, siis see räägib, et toetust võivad saada need, kellel seal omad teened on. Ma arvan, et siin ei ole ainult teenetega inimesed, vaid siin on kõik võetud, kes meil üldse sel alal on. Sellepärast julgen ka siit tõendada, et sellest 50 miljonist, mis kultuurkapitaalist jagada on, sellest oleksid pidanud saama kõik meie kunsti ja teaduse asutused, ja ei oleks pruukinud niikaua selles raskes majanduslikus seisukorras olla. Sellepärast arvan mina, et see kultuurkapitaali jagamine eelarves laseb enesele väga palju vastu rääkida. Ma ei taha sugugi rääkida, et kõik need asutused ei peaks toetust saama. Nad peavad toetust saama, aga sellest 50 miljonist, mitte aga haridusministeeriumi eelarvest seda võtma. Nüüd on aga haridusministeeriumi eelarves nii nagu iga aasta 25 miljonit marka. Ja kui nüüd öelda, et meie enam juurde ei anna, siis öeldakse: ta on kultuuri vastane jne. Vaadake, 75 miljonist on jutt, 50 miljonit kultuurkapitaali seaduse järgi ja 25 miljonit haridusministeeriumi eelarvest. Kui võtame siin harilikku inimese teenistuse, kas maa- või linnatöölise, kes 50—60 tuhat aastas teenib ja sellest ära peab elama, siis on see 1.200 inimese teenistus, mida meie pistame mõnekümne inimese pihku ja öeldakse, et see on veel väga vähe. Kui meie nii edasi läheme,

kui tuleval aastal tullakse ja võetakse 100 miljonit eelarvesse ja siis ka ei tohi vastu rääkida. Meie peame ometi ikka piiri pidama. Kui meie igal teisel alal, olgu see kultuuriline ettevõtte või mõned teised ettevõtted, kui meie niisuguseid edusamme teiste ministeeriumide juures teeme ja niisuguseid tagurpidi-samme teeme põllutööministeeriumi juures, nagu tänavusest eelarvest näha võime, see ei ole ometi tunnistuseks, et II Riigikogu on meie riigi seisukohast välja läinud, et meie põllumajanduslik riik oleme. Ja sellepärast ma rõõmustan väga, et II Riigikogu päevad loetud on ja julgen loota, et III Riigikogu parem olema saab kui teine. (J. Piiskar, stp: Hindate oma tööd!) Vaadake, härra Piiskar, kui kõik need linnahärrad, kes siin praegu on terves selles koosseisus — kui teie iga laupäevaõhtu ei rändaks maale ja ei võrgutaks seal enda kilda maainimesi, siis tuleks meil inimeste kogu kokku, kes meil seadusi annaks ja ütleks: meie oleme põllumajanduslik riik ja anname sellelt seisukohalt seadusi välja.

Juhataja **M. Juhkam**: Kõnelejate nimekiri on läbi. Lõpusõna on aruandjal.

Eelarve-komisjoni aruandja **E. Masik**: Väga lugupeetud rahvasaadikud! Lugupeetud eelkõnelejad on mitte niivõrd eelarve juures peatunud, kui üldküsimuste juures, mille tõttu mul kokkuvõttes vähe öelda jääb.

Lugupeetud rkl. Kornel andis väga huvitava ülevaate teatavate küsimuste kohta, eriti nendelt aladelt, kus ta kaasaruandjaks oli. Tahaksin ainult mõne punkti kohta teha paar märkust. Härra rkl. Kornel võttis arvustusele valitsuse poolt esitatud Riigikogu kodukorra muutmise eelnõu, mis käsitas eelarve arutamise korda Riigikogus, leides et see vastuvõtmatu ja isegi põhiseadusele ei vastavat. Pean aga tähendama, et eelarve-komisjoni vastav alamkomisjon selle muudatuse mõne parandusega heaks kiitis, leides, et see väga tarvilik eelarve ühtlustamise mõttes. Eelarve-komisjon lükkas aga esitatud eelnõu tagasi peaaesjalikult selle tõttu, et aja nappuse tõttu ei oleks seda suudetud enam käesoleva eelarve arutamiseks tarvitusele võtta ning arvates, et tulevane Riigikogu ise võib vastava muudatuse ette võtta. Ja saadud kogemuste põhjal arvan, et Riigikogu sellega omale sugugi „päitseid pähe ei pane“, mis teinekord just halb ei oleks, vaid ainult kindlama kuju annab eelarve arutamisele.

Edasi arvustas rkl. härra Kornel minu poolt isiklikult soovitatud tulevast eelarve-komisjoni kava, leides, et peaks looma

ikkagi täiesti iseseiseva eelarve-komisjoni, kuid väikearvulise. — Kuid vaevalt on loota, et sarnane väikearvuline komisjon suudaks oleva ajaga eelarvet ühtlustatult paremini esitada, kui praeguse korra juures, nii et tõsiselt peab mõtlema eelarve-komisjonile rohkem alalist iseloomu anda, mida minu poolt esitatud segakomisjoni kava aitaks teostada. (K. Kornel, rhv: Mina olin alalise eelarve-komisjoni poolt.) Aga Teie vaidlesite alalise iseloomuga komisjoni vastu. (K. Kornel, rhv: Ei!) Me pärast räägime. Edasi arvustas rkl. Kornel mõningaid koosseisude kokkutõmbamisi, eriti siseministeeriumis, leides, et seda pidavat teostama läinud aastal soovitatud segakomisjoni kaudu. Kuid siin sattus härra Kornel vastollu oma väljendusega, et ametnikkude arvu vähendada tuleb. Parem on ikka, et mõned ministeeriumid on tõsiselt asunud selle küsimuse juurde, kuna muidugi lõpulikult küsimus tuleks tervikuna otsustada meie asutuste ümberkorraldamise kaudu.

Edasi leidis härra Kornel, et kohtuministeeriumi kulud olevat liiga väikesed võrreldes teistega. Näitasin oma kõnes arvuliselt, et nad võrreldes teiste naabermaadega suuremad on.

Teatava grupi riigi ettevõtete kohta tahtis härra Kornel teha minule etteheidet, nagu oleksin ma toonitanud, et nad pidavat ainult kasuandmiseks seal olema. Mina ei ole seda toonitanud, kuid arvan, et nende ettevõtete hulgas on palju niisuguseid, millel ei puudu ainult üldkasulik tähendus, vaid mis isegi võistlevad eraettevõtetega, ning oleks arusaadav, et nad sellejuures ei või riigile kahjusid tuua ja sellega teisi ettevõtteid uperkuuti lüüa, kellel protsendita rahva raha kasutada pole.

Edasi arvustas väga lugupeetud rkl. Tonkman eelarvet, leides, et komisjon on suurendanud eelarvet 112 miljoni võrra, ning nagu olevat meil soodustatud tööstust ja kaubandust, vähem aga põllumajandust. Pean meelde tuletama, et sellest suurendusest on 72 miljonit puht fiktiivne, mis ka läinud aastal oli, kuid eelarvest läbi ei käinud. Seda arvesse võttes jääb suurendus 50 miljonit, erakorraliste kulude arvel, võrreldes 1925. a. eelarve ja lisaeelarvega, ainult 20 miljonit. Oletus, et eelarves põllumajandust ei ole silmas peetud, ei vasta tõele, vaid vastupidi. Eriti tänavuses eelarves on rõõmustavalt põllumajandusele ja asunikkudele antavaid summasid võidud protsentuaalselt tõsta, fondides kunni 81%ni. Suurenduses näiteks on tervelt 20 miljonit põllumajandusele ning kogusummas põllumajandusele ja asunikkudele antud tervelt

400 miljonit erakorraliste kulude ja fondide arvel.

Väga lugupeetud rkl. Martna, eelarve-komisjoni esimees, omas huvitavas ja hoogsas kõnes leidis muuhulgas, et komisjon selle eest on hoolitsenud, et rahaministri poolt antud soeng veelgi paraneks — see soeng seisvat nimelt kaudsete maksude suurenemises. Komisjon olevat nimelt tollisid suurendanud, samuti aktsiise.

Pea tähendama, et komisjon siin arvestas loodetavate tuludega, ning 1925. a. tegelikult sisse tulnud tulud tollidest on 41 miljonit suuremad kui 1926./27. a. eelarves arvestatud, Aktsiiside alal on aga tulused tõstetud ainult 11 miljoni võrra, võrreldes tegelikkude tuludega 1925. aastal.

Mis aga puutub vahekorrasse otsekoheste ja kaudsete maksude vahel, siis pean veel kordama, et meil ei ole siin asjad väga halvad — otsekoheste maksude kahjuks, sest meie otsekohene maks ühe elaniku kohta teeb 40% kaudsetest maksudest, Lätis ainult 18%, Leedus 40% ja Soomes 41%, sellega oleme meie mitte halvemas seisukorras isegi kui meist jõukam Soome.

Mis puutub riigi poolt antavasse krediiti, mida rkl. härra Martna ja Jõeäär arvustasid, siis tahaksin ainult meelde tuletada seda, et ilma laenujeta oleks vaevalt võimalik see arenemine ja majanduslik tõus, mida meie siiski, vaatamata oma suure pessimismi peale, eitada ei või, ning mis meid muuhulgas kui mitte kaugemale, siis vähemalt niikaugemale viinud, et oleme oma väliskaubanduse bilansi 20 miljardi peale tasakaalu viinud. Ei tohiks unustada, et krediidiküsimus on ülitähtis, ilma milleta praeguse ilmakorra juures on võimatu töötada — ja millegistki midagi teha — see on ikka suur töö. Ja kas ei ole meie eriti siin midagi teinud, kui võrdleme oma seisukorda praegu ja kaheksa aastat tagasi.

On räägitud pahemalt poolt palju operatsiooni fondide vastu, mis puutuvad põllumajandusesse, leides, et need tulevad peaaesjalikult kaudsetest maksudest, ning nende kaudu saadavad kasud lähevad üksikute taskutesse. See on tõsi, et laenuid, mis on antud asunikkudele või põllumajanduse tõstmiseks, on läinud esialgu üksikute taskutesse — kuid seal on nad püsinud vaid ainult mõne hetke, sealt laiali valgudes rahva hulka, meie majandusliku seisukorra tõstmiseks.

Juhataja **M. Juhkam**: Hääletamisele tuleb eelarve pealkiri — Eesti vabariigi kulude ja tulude eelarve 1926./27. aastaks. (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on eelarve pealkiri vastu võetud.

Eelarve-komisjoni kaasaruandja **H. Anniko** kannab ette ja nähtava enamusega võetakse vastu Riigikogu eelarve, (vaata lisa nr. 3, lhk. 1.) ja muudatused Riigikogu kantselei koosseisus (vaata lisa nr. 3, lhk. 39.).

Eelarve-komisjoni kaasaruandja **E. Birkenberg** kannab ette ja nähtava enamusega võetakse vastu Riigivanema ja riigikantselei eelarve, (vaata lisa nr. 3, lhk. 2—3.) ja muudatused koosseisus (vaata lisa nr. 3, lhk. 39.).

Kaasaruandja **H. Anniko** kannab ette ja nähtava enamusega võetakse vastu riigikontrolli eelarve (vaata lisa nr. 3, lhk. 3.) ja koosseis (vaata lisa nr. 3, lhk. 39—40.).

Aruandja **E. Masik** kannab ette ja nähtava enamusega võetakse vastu rahaministeeriumi eelarve, (vaata lisa nr. 3, lhk. 3—7.) ja muudatused koosseisus (vaata lisa nr. 3, lhk. 40.).

Aruandja **E. Masik** kannab ette ja nähtava enamusega võetakse vastu kaubandus-tööstusministeeriumi eelarve, (vaata lisa nr. 3, lhk. 7—8.) ja muudatused koosseisus (vaata lisa nr. 3, lhk. 40.).

Eelarve-komisjoni kaasaruandja **B. Oja** kannab ette haridusministeeriumi eelarve (vaata lisa nr. 3, lhk. 8—10.) ja muudatused koosseisus (vaata lisa nr. 3, lhk. 40.).

K. Indermitte (põl): Siin kordan mina oma ettepanekuid, mida ma eelarve-komisjonis tegin, nimelt haridusministeeriumi eelarve teaduse- ja kunstiosakonna juures § 15 — kultuuriline toetus — kus on ette nähtud 24.026.000, sellest summast teen ma ettepaneku, maha võtta 16.000.000 marka, nimelt: „Estonia“ teatri summa 5.500.000, „Vanemuine“ — 3.000.000, „Draamastuudio“ — 100.000, Tallinna konservatoorium — 4.000.000, Tartu konservatoorium — 1.200.000 ja „Pallas’e“ kunstikool — 2.000.000, kokku 16.000.000. Ma kahtlen väga, et Riigikogu praeguses koosseisus selle ettepaneku vastu võtab, ja sellepärast on mul teine väiksem ettepanek, kui esimest vastu ei võeta, nimelt maha võtta: „Vanemuise“ teatri summa — 3.000.000, Tartu konservatoorium — 1.200.000, „Pallas’e“ kunstikool — 2.000.000, see teeb 6.200.000 marka välja.

(L. Johanson, stp: „Estoniast“ saaks hea hobusetall. E. Jonas, stp: Miks Teie „Vanemuise“ peale nii vihane olete?) Selle ettepaneku põhjendused ütlesin ma juba esiteks ära. (Vahelhüüe pahemalt poolt.) Minul ei ole siin midagi kahelda ja sellepärast ei aja ma midagi tagasi. Kinnitan veel kord, et mina ei taha sugugi öelda, et need asutused sugugi toetust ei vaja. Nemad peavad toetust saama, aga sellest 50 miljonist, mis on kultuurkapitaalliks ette nähtud. Ma loodan, et täna praegune Riigikogu näitab, et meie põllumajanduslik riik oleme ja toetame põllumajandust. Niisuguste suurte summadega meie teaduse- ja kunstiasutusi toetada ei saa.

Haridusminister **J. Lattik**: Väga austatud Riigikogu liikmed! Neid ettepanekuid tegi rkl. Indermitte eelarve-komisjonis. Ka seal tuli tema kahe ettepanekuga, niipalju kui ma mäletan. Kui kellelgi aga kaks ettepanekut on, siis tema ikka kahtleb ühe juures ja teine on reservis. Mina muidugi toetan, et need summad saaksid sisse võetud, mitte aga maha võetud.

L. Johanson (stp): Ma võtan sõna mitte selleks, et härra Indermitte’ga vaidlema hakata tema ettepaneku üle. Kõige otstarbekohasem oleks, kui terve selle küsimuse otsustamine jätta põllumeeste rühma eneste kätte, ja teised kõik erapooletuks jääksid. Ma tahaksin siis näha, kas põllumeeste rühm julgeb toetada härra Indermitte ettepanekut. Ma kahtlen selle juures. Aga kui nad siiski seda ettepanekut toetavad, siis selle otstarbega, et need summad siiski sisse võetaks, et siis pärast maal hea oleks öelda, et vaadake, meie põllumehed raha ei saa, kõik see läheb teatritele, muusikakoolile. Ma ütlen, võib teha demagoogiat, aga nii kaugele ometi minna ei tohiks. Vähemalt Riigivanema erakond ei tohiks nii kaugele minna. Kui meie meelde tuletame, mis otstarb neil kahel teatril on, ja kes nad on ehitanud, kui meie seda ajalugu meelde tuletame, siis meie küll niisugust otsust tegema ei hakkaks. Minu ülesanne ei ole neid siit kaitsma hakata, sest ma üldse ei usu, et need ettepanekud on tõsiselt tehtud. Aga mille peale ma tahan tähendada, see on ainult Tallinna konservatooriumi summa mahakustutamine. See on ometi kool, ja meil on praegu koolides õppeainete hulgas ka muusika. See on õppeaine, mis peaks osaks saama igale lapsele, kel selleks vähegi eeltingimisi on. Mõnel öeldakse karu kõrva peale astunud olevat, ja ta muud ei näe, kui ainult maaparanduse lae-

nusid. Aga see on ometi õppeaine, mille üle enam ei vaielda, ja kui see nii on, siis on ka tarvis lauluõpetajaid või neid, kes lastele seda õppeainet õpetavad. (M. Martna, stp: Kes siis kristlastele kirikus laulaks?!) Mujal on õpetajate palgad võetud riigi kanda, aga muusikakoolis seda ei ole. Muusikakoolid on enam-vähem eraalgatus ja seal nähakse vaeva. Härra Indermitte käis Tallinna muusikakoolis, kus on sissekäik keldrisse ja toad nagu koopad rõsked. Ma usun, kui meile külalised tulevad, siis Teie ei julgeks külalistele Tallinna muusikakooli näidata. Teie võite neile küll neid inimesi näidata, kes seal tööd teevad, kel aated on ja kes on seda väärt, et neid näidatakse. Ma sellejuures ei kahtle, et võõraid sinna kunagi ei viida. Kui muusikakoolil, mis on õppeasutus, hakatakse summasid kärpima, siis on see lihtsalt skandaalne asi, mille üle siit rääkida ei taha.

K. Indermitte (põl): Kui härra Johanson arvab, et see ettepanek on ainult demagoogia tegemine ja imestab selle üle, et see ettepanek on tulnud põllumeeste rühmast, siis pean ütleva, et härra Johanson'i rühma liikmetest on ka üks härra olnud, kes on julgenud eelarve-komisjonis niisuguse ettepaneku teha. (M. Martna, stp: Mis Teie arvate, et ta kuulub sellega Teie poole?) Riiklikust seisukohast välja minnes ei saa ju iga aasta 50-miljonilisi hüppeid teha ainult sellel alal. Lubage meile teistel aladel ka 50-miljonilisi hüppeid teha. (M. Martna, stp: Oh paistku päike Paide, mu laulusoov läks täide!)

Juhataja **M. Juhkam**: Lõpusõna on kaasarundjal.

Kaasarundja **B. Oja**: Haridusministeeriumi alamkomisjonis kui ka üldkomisjonis olid need ettepanekud tehtud, kuid need mõlemad ettepanekud tulid tagasi lükata, ja motiivid nende tagasilükkamise juures olid järgmised: Kultuurkapitaali nõukogu on oma eelarve käesoleva aasta kohta juba kokku seadnud ja ei saa seal enam muudatusi teha. Ka on viimasel ajal selgunud, et käesoleval aastal ei ole mitte 50 miljonit kultuurkapitaale, vaid ainult 29 miljonit sissetulekut. Komisjoni nimel ei ühine nende ettepanekuga.

Juhataja **M. Juhkam**: Rkl. Indermitte on teinud kaks ettepanekut: 1) kustutada § 15. 16 miljonit marka ja 2) selleks juhtumiseks, kui esimene ettepanek tagasi peaks lüka-

tama, kustutada 6.200.000 marka. Asun ettepaneku hääletamisele — kustutada 16 miljonit marka. (Hääletatakse.) Ettepaneku poolt on 4 häält, vastu 7 häält, seega on ettepanek tagasi lükatud. Asun teise ettepaneku hääletamisele. (Hääletatakse.) Ettepaneku poolt on 6 häält, vastu 10 häält, seega tagasi lükatud. Panen hääletamisele haridusministeeriumi eelarve ja muudatused koosseisus. (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on haridusministeeriumi eelarve ja muudatused koosseisus vastu võetud. (Hüüded: Lõpetada?) On tehtud ettepanek, lõpetada koosolek. (Hääletatakse.) Ettepaneku poolt on 13 häält, vastu 26 häält, seega on ettepanek tagasi lükatud. (Hüüded: Vaheaeg!) On tehtud ettepanek, määrata vaheaeg. (Hüüded: Ei ole tarvis.)

Eelarve-komisjoni kaasarundja **J. Luur** kannab ette kohtuministeeriumi eelarve, (vaata lisa nr. 3, lhk. 11—13.) ja muudatused koosseisus (vaata lisa nr. 3, lhk. 40.).

(Sekretäri kohale asub abisekretär **J. Piiskar**.)

Kohtuminister **T. Kalbus**: Ma teen Riigikogule järgmise ettepaneku: Kustutada koosseisust: 1 rahukohtuniku palgaga 21.600 marka, 1 rahukohtuniku sekretäär palgaga 6.800 marka, 1 rahukohtuniku kantseleiametnik palgaga 5.000 marka. Selle asemel suurendada koosseisu: 1 rahukogu alaline liige palgaga 23.400 marka.

Selle ettepanekuga väheneks palga krediit 130 tuhande marga võrra. Ühtlasi teen ettepaneku: C. Rahukogud, § 1 — palgad, vähendada 130 tuhande marga võrra. See ettepanek on tingitud muudatustest, mis kohtuministeerium kohtukorralduste alal on teinud. See muudatus ei too eelarves suurenemist, vaid vähenemist 130 tuhande marga võrra.

Edasi teen teise ettepaneku: peatükk II A, B ja C § 41. sõnade asemele „Tunnistajate ja ekspertide tasu“ võtta „Kohtuliku asjaajamise ja abiandmise kulud“. See pealkiri vastaks nende kulude sisule, mis selle paragrahvi all on ette nähtud.

Juhataja **M. Juhkam**: Lõpusõna on arundjal.

Aruandja **J. Luur**: Et siin tegemist on koosseisude vähendamise ja eelarve kokkutõmbamisega, siis arvan ma, et sellega võib ühineda.

Juhataja **M. Juhkam**: Et aruandja on ettepanekutega ühinenud, siis ei tule nad eraldi hääletamisele. Panen kohtuministeeriumi eelarve ja muudatused koosseisus ühes parandustega hääletamisele. (Hääletatakse.)

Nähtava enamusega on kohtuministeeriumi eelarve ja muudatused koosseisus ühes parandustega vastu võetud.

Eelarve-komisjoni kaasaruandja **J. Uibopuu** kannab ette siseministeeriumi eelarve, (vaata lisa nr. 3, lhk. 13—14.) ja muudatused koosseisus (vaata lisa nr. 3, lhk. 40—41.).

Juhataja **M. Juhkam**: Sõna on rkl. Uibopuu'l.

J. Uibopuu (rhvsv): Lugupeetud rahvasaadikud! Teen ettepaneku, siseministeerium, peatükk II, politsei osakond, § 1 — palgad vähendada 140.400 marga võrra. See on tingitud sellest, et politsei koondamisega kõrgendati kõrgemate ametnikkude palku, ilma et selleks tungivat vajadust oleks olnud. Nii on kõrgendatud Tallinna ja Tartu poliitilise politsei komisсарide ja nende kahe vanema abi palku, Tallinna ning Tartu kriminaalpolitsei komisсарide palku, ilma et teiste vähemate politseiametnikkude palku oleks kõrgendatud. Ainult neile neljale-viiele inimesele astmevõrra palkade kõrgendamine ei ole ühtlane palgakõrgendamine ja ei käi hariliku palgaseadusega kokku. Prefektidele palgakõrgendus on veel mõeldav, sest nende alluvusse viidi kaks maakonda ja nõnda tuli neile rohkem kohustusi peale, siin on see mõeldav ja arusaadav. Kuid kui Tallinna ja Tartu kriminaal ja poliitilise politsei komisсарide kohused endiseks jäävad ja siiski palka juurde pannakse, ei ole see minu arvates õiglane. Õigluse seisukohalt hinnatuna, teen selle ettepaneku ja leian palgakõrgenduse ainult ühtlaselt kõigile võimaliku olevat.

Juhataja **M. Juhkam**: Lõpusõna on aruandjal.

Aruandja **E. Masik**: See küsimus oli eelarve-komisjonis arutuse all, ja komisjon lükkas selle vähendamise tagasi, nii et ma komisjoni nimel seda ettepanekut toetada ei saa.

Juhataja **M. Juhkam**: Asun rkl. Uibopuu ettepaneku hääletamisele. (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on ettepanek tagasi lükatud. Asun siseministeeriumi

eelarve ja koosseisu hääletamisele. (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on siseministeeriumi eelarve ja muudatused koosseisus vastu võetud.

Eelarve-komisjoni kaasaruandja **J. Holberg** kannab ette ja nähtava enamusega võetakse vastu sõjaministeeriumi eelarve, (vaata lisa nr. 3, lhk. 14—15.).

Eelarve-komisjoni kaasaruandja **M. Laarman** kannab ette ja nähtava enamusega võetakse vastu põllutöeministeeriumi eelarve, (vaata lisa nr. 3, lhk. 15—18.) ja muudatused koosseisus (vaata lisa nr. 3, lhk. 41.).

Eelarve-komisjoni kaasaruandja **K. Ipsberg** kannab ette teedeministeeriumi eelarve, (vaata lisa nr. 3, lhk. 18—22.) ja muudatused koosseisus (vaata lisa nr. 3, lhk. 41—42.).

B. Eilman (stp): Panen ette, suurendada ptk. II Riigi raudteedevalitsus § 68 — veevate abinõude korrashoid mk. 1.334.000. Ettepaneku põhjenduseks tahaksin ma järgmist öelda. Nimetatud summa kärbiti eelarve alamkomisjonis tööliste haigusepäevade kulust sellepeale, kui raudteeülem seletas, et tööliste seas tulla ette väga palju haigeksjäämisi, mis sellega seletatavad, et neile haigusepäevade eest suurt tasu makstavad. Minu arvates on sarnane seletus alusetu. Et nende tööliste seas haigete protsent suur on, kes raudtee töökodades ja peatehastes töötavad, selle vastu ei saa keegi vaielda, aga seda seletama tulla, et haigused on kunstlikult välja kutsutud, see ei kannata mingit kriitikat välja. On ju teada, et raudtee peal on arstid, ja kui keegi teenijatest või töolistest haigeks jääb, siis pöörab ta arsti poole, kes konstateerib, kas ta on haige või mitte, ja kui ta haige on, siis arsti sellekohase ettekirjutuse põhjal vabastatakse haige teatavaks ajaks töölt. Mispärast haigete tööliste protsent siis raudteetehastes suur on? Mitmed Riigikogu liikmed on eelarvete arutamiste puhul ja muudel juhtumistel käinud raudtee töökodades ja peatehastes ning teavad, missugustes oludes seal töötatakse. Peab tunnistama, et need hooned on sedavõrd vanad, et neis töötamine otse võimatu, ja inimesed, kes seal töötavad, ei saa kõige parema tahtmise juures terved olla. Seal on alaliselt tuuletõmbus, suits, gaas jne. Minu arvates on haiguste kõrvaldamisega tööliste seas vaalest otsast peale hakatud: kõigepealt tuleks parandada neid ruume, kus töölistes töötavad, ja alles siis, kui on need ruumid töötamiseks

kõlblikuks tehtud, siis kahtlemata kahaneb haigete tööliste protsent. Mul oli juhus eelarve-komisjonis juhtida tähelepanu sepa- ja valamisjaoskondade peale. Varematal aastatel tarvitati sepajaoskonnas naftat ja kivisütt, praegu tarvitatakse seal põlevkivi. Need küttetokded — ääsid, on puudulikult konstrueeritud, nad lasevad põlevkivi põlemise juures tekkivat nõge, gaasi ja suitsu töökojaruumidesse, mürgitades seega õhku.

Kui soovitakse selles veenduda, siis võidakse seda kohapeal järele vaadata. Nimetatud jaoskondades algab töö hommikul kell 7. Kui minna sinna kella $\frac{1}{2}$ 8 või 8 ajal, see on ajal, mil ääsidesse tuld tehakse, siis 3—4 sammu tagant teist inimest näha on võimatu. Kui tööline selles õhus peab töötama, siis ei tohiks, ei saaks keegi öelda, et siin võiks kunstliku haigusega tegemist olla. Kui läinud aastal eelarve-komisjonis selle asjaolu peale tähelepanu juhiti ja eelarvesse vastav summa võeti, olid komisjoni liikmed arvamisel, et töökojades töötamine paremaks muutub. Kuid kahjuks peab ütleva, et selles suunas veel midagi ära tehtud ei ole, ja käesolev eelarve, mis praegu arutamisel, ei näita ka sugugi, et raudteevalitsus oleks midagi ette võtnud. Alles eile oli minul juhus raudteetehastes käia ja rääkida selle üle, kuidas on seisukord töökojades renoveerimisega, siis kehitati ainult õlgu ja öeldi, et veel midagi pole ette näha. (Vahelhüüe paremalt poolt. M. Laarman, põl: Kange mees.)

Kõiki neid asjaolusid arvesse võttes ei ole mingit alust kärpida summat, mis näeb ette tööliste haiguse puhul toetuse määramist.

Juhataja M. Juhkam: Lõpusõna on kaasarauandjal.

Kaasarauandja K. Ipsberg: Alam eelarve-komisjonis kui ka üldeelarve-komisjonis oli see ettepanek arutamisel. Nimelt tehti ta rkl. Eilman'i poolt, kuid ei leidnud kummaski komisjonis vastuvõtmist. 1.334.000 kärbiti tööliste puhkeaja ja haiguse päevade eest väljamaksmise arvel. Käesoleval aastal väheneb tööliste arv 247 inimese võrra, ühtlasi saavad vanemad töölised pensioni peale pensioniseaduse põhjal, ja sellepärast ei võiks eelarvesse suuremat summat võtta, kui läinud aastal.

Neil põhjustel kärpis eelarve alamkomisjon seda summat, millega ka eelarve üldkomisjon pärast ühines, arvesse võttes, et summa kärpimine on täiesti põhjendatud. Peale selle ühines veel sellega raudteevalitsus ja kandis ette need abinõud, mille olemasolu härra

Eilman praegu eitas. Neil põhjustel ei saa ühineda härra Eilman'i ettepanekuga.

Juhataja M. Juhkam: Asun rkl. Eilman'i ettepaneku hääletamisele. (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on ettepanek tagasi lükatud. (Hüüded: Ära lugeda!) Nõutakse hääle äralugemist. Asun uuesti hääletamisele. (Hääletatakse.) Ettepaneku poolt on 17 häält, vastu 23 häält, — seega on ettepanek tagasi lükatud. Asun teedeministeeriumi eelarve ja koosseisu muudatuste hääletamisele. (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on teedeministeeriumi eelarve ja muudatused koosseisus vastu võetud.

Eelarve-komisjoni kaasarauandja **J. Kana** kannab ette ja nähtava enamusega võetakse vastu välisministeeriumi eelarve, (vaata lisa nr. 3, lhk. 23.) ja muudatused koosseisus (vaata lisa nr. 3, lhk. 42—43.).

Kaasarauandja B. Oja kannab ette töö-hoolekandeministeeriumi eelarve, (vaata lisa nr. 3, lhk. 24—26.) ja muudatused koosseisus (vaata lisa nr. 3, lhk. 43.).

Töö-hoolekandeministri kohustetäitjakohtuminister **T. Kalbus:** Teen ettepaneku, peatükk II § 89 suurendada 1 miljonimarga võrra abiandmiseks tööpuuduse puhul. Selle ettepaneku teen Vabariigi Valitsuse otsuse põhjal. Nimelt ei ole töö-hoolekandeministeeriumi eelarves ühtki summat, mida Vabariigi Valitsus võiks käsutada sel juhtumisel, kui üksikud töölisteperekonnad tööpuuduse puhul tõesti raskesse seisukorda satuvad, et neile otsekohest abi peab andma. Selleks otstarbeks ongi see summa sisse võetud. Vastava paranduse eelarve tuludeosas eelarve tasakaalu viimiseks teeb muidugi härra rahaminister. (Arauandja E. Masik: See parandus käib erakorralise eelarve kohta.) Erakorralises eelarves ei ole peatükk II § 89-dat olemas, nii et siin on trükis väike eksitus sisse tulnud, ja minu ettepanek on tehtud siiski õieti.

L. Johanson (stp): Minul ei ole põhjust vastu vaielda Vabariigi Valitsuse ettepanekule. Peab isegi tänama teda selle helduse eest, et ta eelarvesse on võtnud 1 miljon marka tööpuuduse vastu võitlemiseks. (Vahelhüüe paremalt poolt: Abiandmiseks.) See on sisse võetud küll abiandmiseks, kuid sellest peab jätkuma ka tööpuuduse vastu võitlemiseks, sest et sellekohased summad on kõik

eelarvest kustutatud. Selle eest peab küll Vabariigi Valitsusele südamest tänu avaldama, et ta veel viimasel silmapilgul 1 miljon marka nii lahkel käel lubab annetada. Ma olen isegi niivõrd liigutatud sellest, et ma sõnu ei leia, kuidas seda tänu avaldada. See summa on iseenesest väga tarvilik just sellepärast, et meil 1. maist saavad lahti ühes vabrikus umbes 300 naistöolist, seal hulgas terve rida lesknaisi, kellel mingisugust sissetulekut ei ole. (Vahelhüüded.) See on Lutheri vabrikus. Seal tuleb vastava konventsiooni põhjal öötöö likvideerida, mis nüüd on pikendatud kunni 1. maini. (Aruandja E. Masik: Tuleb veel natukene pikendada.) Jah, härra Luther'ile oleks see kasulik, kuid seda enam teha ei saa sellepärast, et meestöölisi on küllalt saada, kes asemele võivad astuda. Öötöö on siis võimalik, kui töolistest puudus, kuid praegu on tööpuudus niivõrd suur, et paljud perekonnaga meestöölised hädasti tööd vajavad. (Vahelhüüded.)

Mis puutub härra Luther'i võistlusesse väljamaaga, siis on härra Luther võistlusvõimeline ja ta võib väga hästi päevatöö peale üle minna, kuid sellest küsimusest ei maksa siin praegu kõneleda, sest see ei puutu praegu siia.

Nii et see summa on väga tarvilik, ja meie peaksime juba varakult astuma sammusid selleks, et need lahtisaajad inimesed raskesse seisukorda ei satuks. Ma tahaksin selle eelarve juures tähelepanu juhtida veel selle peale, et meil maal väga palju kõneldakse, nagu oleks sotsiaalseadustes väga kaugele mindud. Aga komisjonis, kus eelarve arutamisel oli, selgus, et hoolekande nõukogu pole senni kokku tulnud, ega kavade väljatöötamisele asunud. Üldse pole samme astunud seaduse elluviimiseks. Ma pidasin tarvilikuks selle märkuse sellepärast teha, et põllumehed teaksid ka, kui nad maale lähevad kõnesid pidama, kuidas hoolekande seadusega üldse lugu on, ja vististi tuleks see valimiskoosolekul rahule jätta, sest ta tegelikult veel ei maksa, ja tuleks midagi muud leida, ja see oleks pensioniseadus. Ma loodan, et teie ei kõnele ühe osa pensioniseaduste vastu. Neid on ju mitu ja pealegi olete teie ometi ise toetanud neid seadusi. Vaadeldes neid leiame nad täitsa kirjud. Kuuesajamargaline pension seatakse sisse. (Vahelhüüde paremalt poolt: Kes seda saavad? Kas Riigikogu liikmed?) Ühel osal on see sisse seatud, nimelt neil, kes maal käivad kõnelemas, nad saavad keskseltsi käest toetust. Ma usun, et instruktorid on terved inimesed ja mistarvis neile peab pensioni andma. (Ar uandja E. Masik: Kas Teie Riigikogust pensioni

saate? — J. Hünerson, põl: Ka põllu-meestele on pensioni tarvis.) Nad saavad pensioni, kui nad talud käest ära annavad ja valla vaestemajja lähevad. Ja ma arvan, et võib olla, otstarbekohane on, kui inimesed võivad talu niikaua juhtida, kui nad tööjõulised on ja siis talu tööjõulistele edasi andes ise pensioni peale lähevad. Teie vist mõtlete nii, härra Hünerson, see on vist üks osa Teie tuleviku riigist. Pensioniseadused on meil mitmekesised. Nende kohta teeksin ma sellepärast märkuse, et neid ette tuuakse ja katsutakse sotsialistidele etteheiteid teha. Meie riigitöölised ei saa pensioni rohkem kui umbes 500—600, kõige rohkem paar-tuhat marka selle seaduse järele. Seda tuleb mees pidada seal, kus see kõne alla tuleb. Ametnikud saavad 13.900 maksimum ja veneaegsed pensionärid saavad üle 2000, kuna aga 74 kõrgemat sõjaväelast 9 miljonit saavad. Kõige kõrgem pension on siin 28.000. Ma arvan need härrad, kes praegu pensioniseaduse vastu maal kõnelevad, ja on katsunud sotsiaalseaduste asjus sotsialistidele etteheiteid teha, need küll selle 28.000 vastu ei ole kõnele- nud, samuti, et see vahe liig suur on. (J. Holberg, põl: Ega see ka hea ei ole, see tuleb ära muuta!) See tuleb ära muuta! Vaadake, see on juba teine küsimus. Aga meie ei ole selle pensioni suuruse liigitamise juures mingit osa mänginud, meie ei ole seda toetanud, ja ma palun seda mees pidada, kui meile etteheiteid tegema hakatakse. See on liialdus, kui ühel pool on 600, teisel pool aga 28.000. Muudugi, üks pension on meil veel suurem ja see tuleb eraldada, sest sarnaseid pensione on igas riigis ja palkades on samuti vahekordi olemas, aga siin ... (K. Tonkman, põl: On vali seadus see hoolekande seadns!) Ma tähendasin, et hoolekande seadus ei maksa veel. (K. Tonkman, põl: Ma ütlesin selle kohta, kui ta maksuma hakkab!) Kui hoolekande seadus maksuma hakkab, siis näeme, mis ta on, aga praegu ei saa selles suhtes etteheiteid teha, ei saa riigi väljaminekuid ega kodanikkude suurt maksukoormat sellega põhjendada. Edasi, mis ülekohtusena näib, on see, et langenud sõdurite omaste käest nõutakse tunnistusi, kas neil ei ole teisi toetajaid, ja kui see teine toetaja ka vilets toetaja on, tema võetakse ikkagi siin arvesse, ja pensionipaluja kaotab seega õiguse. Aga kõrgematelt sõjaväelastelt seda tunnistust ei nõuta. Siin on kohe vastolu. Ühel pool need, kes 28.000 pensioni võivad saada, ja seda lühema välja- teenimise järele, sest sõjaväeteenistuse aeg on võrdlemisi lühike, aga vabadussõja sõduritelt, kelle pensioni ülemäär on 3.300 marka,

nõutakse tunnistust. Kuid peaks vist küll revideerimisele võtma, kas see 3.300 marka liiga vähe ei ole. Ega ei saa ju riigikaitset rajada ainult surnud jõu, püsside peale, seda tuleb ikkagi rajada ka kodanikkude peale, ja kui nüüd ühe sõja haavatuid ja langenute omakseid tarvilikult ei kindlustata, siis on sellel kahtlemata halb mõju tulevikus. Ma arvan, et ka härra Holberg siin minuga ühel nõul on. Nii tuleks see summa igatahes revideerimisele võtta.

Siis edasi, mis ka valitsuse tähelepanu nõuaks, ja millest mina juba eelmistel aastatel kõnelenud olen, see on vigastatud sõjameeste ühiskodu. Tema on väga halvas seisukorras. See viidi küll teise kohta, nimelt Magdaleena uulitsalt Balesna uulitsale, aga ta on siiski väga halb. Seal on noored, anderikkad inimesed, need õpivad üht ja teist kutset, aga neil ei ole isegi mitte lauda, kus peal kirjutada võiks. (J. Kana, tõer: Tuleks riigikantseleidest sinna kirjutuslaudu viia.) Seal on väikesed toakesed, kus 3—4 inimesi sees, kes on sõjas viga saanud, ja paljudel ei ole haavad veel kinni kasvanud. No ma ei tea mitte, missugune tunne neil sarnastes oludes peaks olema. Toidunorm on ka väikene — 50 marka. (J. Holberg, põl: 53 marka!) 50 marka, kuid ei võiks alla 60 mk. juttugi olla. Lastekodudes on see norm 40 marka, nii on siis siin 10 marka rohkem. (Vahelhüie keskelt: Kas see kõik on päevakorras?) Jah, see on küll päevakorras, nii et ei ole midagi parata, ja need toidunormid tulevad ka revideerimisele võtta.

Siis on siin ette nähtud summad tervishoiu muuseumile. Aga muuseum ei ole omale kohaseid ruume leidnud, ja nii seisab muuseumi kraam ning ei ole seda võimalik välja panna. Oleks küll tarvilik, et muuseum omale tarvilikud ruumid saaks.

Siis on ette nähtud halastajaõdede koolile 400.000 marka. Kas neid halastajaõdesid meil tõesti nii tarvis on produtseerida, see on küsimus, mille üle tõesti peaks mõtlema. Ma arvan, neid on vististi juba liiga palju ja haavatuid on viimasel ajal võrdlemisi vähe. (Aruandja E. Masik: Nad ravitsevad ka haigeid.) Mis haigete ravitsemisesse puutub, siis on selleks kliinikus praktikum, ja ülikooli juures võivad nad oma teadmisi täiendada. On tihti isegi paralleelkursused ja lähevad selleks iga aasta suured summad, kuid küsitav on, kas see otstarbekohane ongi, neid nii suurel arvul ette valmistada. (J. Holberg, põl: Nende teadmisi täiendatakse.) Ei, siin on öeldud, et „ettevalmistamiseks“.

Siis on igatahes mitmed väga kenad kurioosumid. Nii tuleb ühele asutusele puurkaev

teha. Kui see komisjonis arutamisel oli, arvati, et sellest võivad diplomaatilised sekeldused tekkida, sest kaevu sügavus on 500 jalga, ja vast ehk kaevatakse see maakerast läbi ja läheb maakera vastaspoolle oleva riigi territooriumile oma 71³/₇ süllaga. (K. Päts, põl: Noh, meie maakera on natuke kehakam. Loodame, et sellest sõjast veel mööda saame!) Ma usun ka, et see vast ehk veel sõda ei too, sest maakera on ikkagi veidi tüsedam. Aga see näitab, missuguses ulatuses ja missugustes tingimustes meil tuleb kaevusid puurida. See läheb vististi väga palju üle miljoni maksma.

Siis, ühele asutusele ehitatakse kaks hoonet, üks loomade tarvis, kelle pekki väljamaale veetakse, ja teine tööliste tarvis. Loomade majas tuleb poolteist ruutsülda iga sea kohta, aga tööliste ehitatakse elumaja, nimelt kahele perekonnale, seal on siis köök, sahver, kuur ja kõik kokku 28 ruutsülda. Maa perekonna võime harilikult arvestada 5—6-hingelise. (Aruandja E. Masik: Inimesele läheb vähem ruumi, — ta käib kahel jalal.) Vaadake, härra aruandja ütleb, et inimene kahe jala peal käib ja sellepärast vähem ruumi tarvitab. See on igatahes väga tabavalt öeldud. (K. Päts, põl: Aga need võivad ka perekonnaga sead olla!) Kuid siin seatakse üles küsimus, kui suured need teised perekonnad on. Selle peale on muidugi raske vastata, aga ma arvan, et see võrdlus siiski näitab, kuidas meil hooneid ehitatakse. Igatahes arvan ma, et iga looma kohta poolteist ruutsülda — ega see just vähe ei ole. (Vahelhüie paremalt poolt.) Põllumehed isegi ütlevad, et see juba üle normi on.

Need oleksid üksikud märkused, mille peale ma eelarve puhul valitsuse tähelepanu juhtida tahaksin. Et nad kaalumisele võtaksid eriti just sõdurite pensioni ümberhindamise, siis — haavatud sõdurite ühiselumaja ja toidunormid. Need oleksid vast tõsisemad küsimused, mille juures valitsusel peatuda tuleks, et järgmisel aastal tarvis ei oleks seda kõike jälle uuesti kõne alla võtta.

Juhataja **M. Juhkam**: Lõpusõna on aruandjal. Aruandja lõpusõna ei tarvita. Asun ettepaneku hääletamisele. (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on ettepanek vastu võetud. Panen töö-hoolekandeministeeriumi eelarve ja muudatused koosseisus hääletamisele. (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on töö-hoolekandeministeeriumi eelarve ja muudatused koosseisus vastu võetud.

On tehtud ettepanek, lõpetada koosolek. poolt on 22 häält, vastu 12 häält, seega vastu
(Hääletatakse.) Vähemus on ettepaneku võetud.
poolt. (Hüüded: Ära lugeda!) Nõutakse
hääle äralugemist. Panen ettepaneku uuesti
hääletamisele. (Hääletatakse.) Ettepaneku
Lõpetan koosoleku.
Koosolek lõpeb kell 10.55 min.

Algkirjale alla kirjutanud:

Riigikogu abiesimees **M. Juhkam.**

Sekretäär **J. Holberg.**

Abisekretäär **J. Piiskar.**

